

LUDZIE-HISTORIA-POLITYKA POLSKA I NIEMCY W OCZACH ROSJAN



LUDZIE – HISTORIA – POLITYKA

POLSKA I NIEMCY W OCZACH ROSJAN



LUDZIE – HISTORIA – POLITYKA

POLSKA I NIEMCY W OCZACH ROSJAN

Grzegorz Gromadzki

Jacek Kucharczyk

Agnieszka Łada

Cornelius Ochmann

Yuriy Taran

Łukasz Wenerski

INSTYTUT SPRAW PUBLICZNYCH

Program Europejski

Publikacja powstała w ramach projektu: „Postrzeżenie Polski i Niemiec w Rosji – badania wizerunkowe”, realizowanego we współpracy z Fundacją Współpracy Polsko-Niemieckiej oraz dzięki finansowemu wsparciu Ministerstwa Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej.



FUNDACJA WSPÓŁPRACY
POLSKO-NIEMIECKIEJ
STIFTUNG
FÜR DEUTSCH-POLNISCHE
ZUSAMMENARBEIT

www.fwpn.org.pl

Badanie sondażowe Instytutu Spraw Publicznych „Wizerunek Polski i Polaków oraz Niemiec i Niemców w Rosji” zostało przeprowadzone w dniach od 11 do 21 listopada 2011 roku przez ankierów moskiewskiego Centrum Lewady na reprezentatywnej grupie 1591 pełnoletnich mieszkańców Rosji.

Koordynator projektu: Łukasz Wenerski
Redakcja językowa: Marcin Grabski (www.mesem.pl)

Projekt okładki: pracownia grafiki
Recenzja: dr Victoria Dunaeva, Boris Dubin

© Copyright by Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2012

Przedruk materiałów Instytutu Spraw Publicznych w całości lub w części jest możliwy wyłącznie za zgodą instytutu. Cytowanie oraz wykorzystywanie danych jest dozwolone z podaniem źródła.

ISBN: 978-83-7689-108-8

Wydawca:
Fundacja Instytut Spraw Publicznych
00-031 Warszawa, ul. Szpitalna 5 lok. 22
tel. (22) 55 64 260, faks (22) 55 64 262
e-mail: isp@isp.org.pl, www.isp.org.pl

Skład komputerowy:
Ośrodek Wydawniczo-Poligraficzny SIM
00-669 Warszawa, ul. Emilii Plater 9/11
e-mail owpsim@post.pl



Europe for Citizens
Programme

Niniejsza publikacja powstała dzięki pomocy finansowej Unii Europejskiej: Wsparcie dla organizacji aktywnych na arenie europejskiej w dziedzinie aktywnego obywatelstwa europejskiego. Za treść publikacji odpowiada Instytut Spraw Publicznych. Agencja Wykonawcza ds. Edukacji, Kultury i Sektora Audiowizualnego oraz Unia Europejska nie odpowiadają w żaden sposób za wyrażone w niej poglądy.

SPIS TREŚCI

Główne wnioski	7
Wstęp	13
Polska mało znana, Niemcy znacznie lepiej	19
Polska i Niemcy – jaki kraj, jacy ludzie?	25
Na Zachodzie lepiej niż w Rosji	39
Relacje Rosji z Zachodem – zanikające obawy przed polską intrygą?	47
Niemieckie wsparcie dla Rosji	51
Niemcy przyjacielem, Polska o wiele mniej	55
Jak poprawić stosunki polsko-rosyjskie?	61
Uwagi końcowe	69
Noty o autorach	75

the \mathbb{R}^n is a linear space over \mathbb{R} with the usual addition and scalar multiplication. The inner product is defined by

$$\langle x, y \rangle = x_1 y_1 + \dots + x_n y_n \quad (1)$$

and the norm is defined by $\|x\| = \sqrt{\langle x, x \rangle}$. The norm is induced by the inner product. The norm is a function from \mathbb{R}^n to \mathbb{R} and is denoted by $\| \cdot \|$.

The norm is a function from \mathbb{R}^n to \mathbb{R} and is denoted by $\| \cdot \|$. The norm is a function from \mathbb{R}^n to \mathbb{R} and is denoted by $\| \cdot \|$.

The norm is a function from \mathbb{R}^n to \mathbb{R} and is denoted by $\| \cdot \|$. The norm is a function from \mathbb{R}^n to \mathbb{R} and is denoted by $\| \cdot \|$.

The norm is a function from \mathbb{R}^n to \mathbb{R} and is denoted by $\| \cdot \|$. The norm is a function from \mathbb{R}^n to \mathbb{R} and is denoted by $\| \cdot \|$.

The norm is a function from \mathbb{R}^n to \mathbb{R} and is denoted by $\| \cdot \|$. The norm is a function from \mathbb{R}^n to \mathbb{R} and is denoted by $\| \cdot \|$.

The norm is a function from \mathbb{R}^n to \mathbb{R} and is denoted by $\| \cdot \|$. The norm is a function from \mathbb{R}^n to \mathbb{R} and is denoted by $\| \cdot \|$.

The norm is a function from \mathbb{R}^n to \mathbb{R} and is denoted by $\| \cdot \|$. The norm is a function from \mathbb{R}^n to \mathbb{R} and is denoted by $\| \cdot \|$.

The norm is a function from \mathbb{R}^n to \mathbb{R} and is denoted by $\| \cdot \|$. The norm is a function from \mathbb{R}^n to \mathbb{R} and is denoted by $\| \cdot \|$.



- ▶ **Obraz Polski i Polaków w Rosji jest neutralny bądź umiarkowanie pozytywny, a negatywne opinie formułuje wyraźna mniejszość badanych.** Jednocześnie rosyjski wizerunek Niemiec i Niemców jest zdecydowanie lepszy niż wizerunek Polski i Polaków.
- ▶ **Znacząca grupa Rosjan nie ma wiedzy na temat Polski** – około jednej trzeciej badanych wybierało w odpowiedzi na zadawane pytania opcję „trudno powiedzieć”. W stosunku do Niemiec grupa ta była mniejsza. Z badania jasno więc wynika, że Rosjanie mają na ogół określone opinie na temat Niemiec, natomiast ich znaczna część nie ma zdania na temat Polski. Polska, w porównaniu z Niemcami, jest dla Rosjan krajem o wiele mniej znanym.
- ▶ **Podstawowym źródłem wiedzy o Polsce jest dla Rosjan szkoła i podręczniki szkolne (53%).** Na kolejnych miejscach znajdują się programy telewizyjne dotyczące Polski (39%) oraz artykuły w prasie (26%).
- ▶ **Główne skojarzenia, jakie Rosjanie mają z Polską, wiążą się ogólnie z krajem i społeczeństwem (32%), zdecydowanie rzadziej - z polityką (14%) lub historią (9%).** Na kolejnym miejscu znajduje się gospodarka (9%) i kultura (5%). Wśród skojarzeń, jakie Rosjanie mają z Polską **największą grupę stanowią skojarzenia pozytywne.**
- ▶ **Niemcy kojarzą się Rosjanom przede wszystkim z historią (36%).** Kraj i społeczeństwo (29%), gospodarka (20%) oraz polityka (3%) zajmują dalsze miejsca. Podobnie jak w przypadku Polski tak i **w skojarzeniach z Niemcami przeważają te o charakterze pozytywnym.**
- ▶ Najczęściej przywoływanym konkretnym skojarzeniem jest w przypadku Polski **katastrofa polskiego samolotu w Smoleńsku (8,8%).** Z Niemcami kojarzy się najbardziej Rosjanom **„Wielka Wojna Ojczyźniana” /atak III Rzeszy na Związek Radziecki (18,5%).**
- ▶ **Największa grupa ankietowanych – ponad połowa - nie odczuwa wobec Polaków ani sympatii ani niechęci (51%).** Jednocześnie grupa osób deklarujących sympatię dla Polaków sympatię (36%) niemal trzykrotnie przeważa grupę tych, którzy darzą Polaków niechęcią (13%).

- ▶ **Niemcy cieszą się w oczach Rosjan znacznie większą sympatią niż Polacy.** Ponad połowa ankietowanych (55%) podkreśla swój pozytywny stosunek do obywateli niemieckich, jedna trzecia natomiast nie darzy ich ani sympatią, ani antypatią (37%). Mniej niż jedna dziesiąta (8%) badanych odczuwa do Niemców niechęć.
- ▶ **Rosjanie akceptują Polaków w różnych rolach społecznych** – najchętniej w charakterze turystów (89%). Kolejne miejsca zajmują takie role społeczne jak: sąsiad (66%), współpracownik w firmie (64%), bliski przyjaciel (61%), osoba mieszkająca na stałe w Rosji (56%). Prawie połowa badanych nie miałaby nic przeciwko zięciowi/synowej z Polski (49%) czy otrzymaniu przez Polaka rosyjskiego obywatelstwa (47%). Najbardziej niechętni ankietowani są wobec posiadania polskiego szefa, ale i tutaj większa grupa gotowa jest go zaakceptować niż odrzuca taką możliwość.
- ▶ **Akceptacja Niemców jest wyższa niż Polaków.** Zdecydowana większość (91%) respondentów nie ma nic przeciwko, by Niemcy przyjeżdżali do Rosji jako turyści. Trzy czwarte twierdzi, że Niemiec mógłby być ich sąsiadem (75%) i współpracownikiem w firmie (75%) czy przyjacielem (71%). Dwie trzecie (67%) badanych jest otwartych na Niemców jako mieszkańców Rosji, a ponad połowa (59%) zaakceptowałaby Niemca/Niemkę jako zięcia/synową i nie ma nic przeciwko nadawaniu im rosyjskiego obywatelstwa (58%) czy pracy w firmie przez nich zarządzanej (57%).
- ▶ **Rosjanie mają o Niemczech i Polsce lepszą opinię niż o swoim własnym państwie. Szczególnie dobrze respondenci oceniają Niemcy** – 92% ankietowanych uważa, że państwo niemieckie dba o dobro obywateli, 85% badanych uważa, że niemiecka gospodarka rozwija się dobrze, 63% twierdzi, że w Niemczech są wolne media, a co drugi (51%), że wśród urzędników nie ma korupcji.
- ▶ **Znaczna część Rosjan (od 30 do prawie 50 procent ankietowanych) miała trudności z udzieleniem odpowiedzi na pytania oceniające państwo polskie. Wśród respondentów, którzy udzielili odpowiedzi aż 67% zgodziło się z opinią, że Polska to państwo dbające o dobro obywateli, a prawie połowa - że polska gospodarka dobrze się rozwija (46%).**

- ▶ Rosjanie są podzieleni w ocenie wolności polskich mediów – wierzy w nią 43%, a neutralną opinię ma 46% Rosjan posiadających w tej kwestii zdanie.
- ▶ Niejednoznaczna jest także opinia Rosjan co do poziomu korupcji wśród polskich urzędników - prawie połowa badanych (47%) nie potrafi udzielić na to pytanie odpowiedzi. Wśród pozostałych respondentów zdania są podzielone, przy czym w grupie tej dominuje opinia, że polska administracja jest raczej skorumpowana (44%).
- ▶ **Rosjanie krytycznie wyrażają się o sytuacji w swoim państwie.** Prawie połowa respondentów (46%) uważa, że państwo nie dba o dobro obywateli. Jedynie co czwarty ankietowany (23%) ma odmienne zdanie. Rosjanie dostrzegają również problem korupcji - czterech na pięciu (83%) badanych twierdzi, że rosyjscy urzędnicy są skorumpowani. Ponad jedna trzecia respondentów (39%) nie zgadza się ze stwierdzeniem, że gospodarka rosyjska rozwija się dobrze. W jej siłę wierzy jedna czwarta (26%) badanych. Porównanie sytuacji w trzech państwach pokazuje, że **Polska jest przez ankietowanych postrzegana jako państwo, któremu jest bliżej do standardów polityczno-ekonomicznych panujących w Niemczech, niż tych w Rosji.** Można powiedzieć, że dla Rosjan Polska jest częścią Zachodu.
- ▶ **Rosjanie negatywnie oceniają swoje państwo, ale mają lepsze zdanie na temat wolności rosyjskich mediów.** Prawie połowa ankietowanych (42%) sądzi, że media w Rosji są wolne i mogą krytykować rząd. Jedna trzecia respondentów (32%) ma w tej kwestii opinię neutralną, natomiast jedna czwarta (26%) uważa, że w Rosji nie ma wolnych mediów. Wyjaśnienia dla takiej rozbieżności można szukać np. w definicji mediów. Jeśli uwzględnimy nie tylko tradycyjne środki komunikacji masowej (np. telewizję, radio), lecz również tzw. nowe media (Internet) to postrzeganie rosyjskich mediów jako niezależnych ma umocowanie w faktach. Internet jest bowiem w Rosji medium bez cenzury, gdzie pojawia się wiele materiałów krytykujących działania obecnej władzy.
- ▶ **Informacja, że dany towar został wyprodukowany w Polsce zachęca do jego zakupu** jedną piątą badanych. Ponad połowa respondentów (61%) nie czuje się ani zachęcona ani zniechęcona.
- ▶ **Zdaniem Rosjan, Polska ani nie pomaga ani nie przeszkadza w nawiązywaniu współpracy Rosji z Unią Europejską, Stanami Zjedno-**

czonymi czy Ukrainą i innymi państwami należącymi do Wspólnoty Niepodległych Państw. Trzy czwarte respondentów (71%) uważa, że Polska ani nie pomaga ani nie przeszkadza w nawiązaniu ściślejszej współpracy ze Stanami Zjednoczonymi. W przypadku Unii Europejskiej oraz Ukrainy i pozostałych państw WNP odsetek odpowiedzi neutralnych wynosi kolejno 65% i 66%. Zdecydowanie rzadziej pojawiają się opinie, że Polacy przeszkadzają Rosji w nawiązaniu ściślejszej współpracy z tymi partnerami. **Także wobec Niemiec największa grupa uważa, że kraj ten ani nie pomaga ani nie przeszkadza w tych relacjach** (odpowiednio 73%, 57% i 73%). Rosjanie wskazują jednak **istotną rolę niemieckiego wsparcia.** Inaczej niż w przypadku Polski, odpowiedzi pozytywne – o pomocy w nawiązywaniu relacji – przeważają przy tym zawsze nad odpowiedziami negatywnymi.

- ▶ **Polska w ocenie respondentów nie stanowi i nie będzie stanowić w przyszłości zagrożenia dla Rosji** – tak twierdzi 52% ankietowanych. Podobna grupa ankietowanych (57%) wskazuje, że **Niemcy nie będą zagrażać bezpieczeństwu Rosji** w przyszłości.
- ▶ **Niemcy uznawane są przez Rosjan za państwo mające duże znaczenie w Europie** – taką opinię wyraża 81% badanych Rosjan. **Rosjanie nie mają natomiast jednoznacznej opinii na temat Polski.** Jedna czwarta ankietowanych (28%) uznaje, że Polska odgrywa ważną rolę, podczas gdy, jedna trzecia (34%) jest odmiennego zdania, a kolejne 38% badanych wskazuje odpowiedź „neutralną”.
- ▶ **Rosja nie pełni tak ważnej roli, jak Niemcy, jednak znaczy w Europie, więcej niż Polska.** O dużym znaczeniu Rosji w Europie przekonana jest ponad jedna trzecia (40%) respondentów, natomiast 25% jest odmiennego zdania.
- ▶ Osoby uznające Niemcy lub Polskę za państwo pomagające Rosji w nawiązaniu ściślejszej współpracy z UE, Stanami Zjednoczonymi oraz Ukrainą i pozostałymi państwami WNP, częściej niż pozostali respondenci dostrzegają też duże znaczenie Niemiec/Polski w Europie.
- ▶ **W oczach respondentów Rosja ma zdecydowanie lepsze stosunki z Niemcami niż Polską.** Oceniając stosunki rosyjsko-niemieckie, 66% badanych uważa, że układają się one dobrze. Największa grupa respondentów (63%) stosunki pomiędzy Rosją i Polską uznaje za neutralne, pozytywnie ocenia je 21% Rosjan.

- ▶ **Oceniając zmiany w relacjach Rosji i Polski w ostatnich trzech latach**, blisko jedna trzecia ankietowanych twierdzi, że w minionym okresie stosunki pomiędzy państwami pogorszyły się (31%). **Ponad połowa Rosjan (54%) nie dostrzega żadnych zmian.**
- ▶ **Prawie połowa (42%) Rosjan twierdzi, że katastrofa smoleńska pogorszyła stosunki polsko-rosyjskie.** Jedna trzecia ankietowanych (33%) nie dostrzega by katastrofa miała jakikolwiek wpływ na wzajemne relacje.
- ▶ **Prawie połowa Rosjan (41%) twierdzi, że w historii stosunków Polski i Rosji były takie wydarzenia w związku z którymi Polska powinna się czuć winna wobec Rosji.** W przypadku pytania dotyczące winy Rosjan wobec Polski przeważa opinia (44%) według której Rosja nie powinna czuć się winna. **Odmiennego zdania jest jedna czwarta respondentów (24%)**
- ▶ **Główne pretensje wysuwane przez respondentów wobec Polski pozostają na przestrzeni lat niezmiennie. Zdaniem Rosjan ich kraj ma prawo mieć pretensje wobec Polski za:** opinie wyrażane przez część polskiego środowiska politycznego, z której wynika, że Rosja jest odpowiedzialna za katastrofę w Smoleńsku (30%), brak wdzięczności za wyzwolenie Polski przez Armię Radziecką (22%), polityczne wspieranie Gruzji w okresie konfliktu południowo-osetyńskiego w 2008 r. (20%), wejście Polski do NATO (19%) oraz działalność czeczeńskich Centrów Informacyjnych (19%). Pretensje względem Polski dotyczą również prób zorganizowania alternatywnych tras dostaw gazu i ropy, pomijających terytorium Rosji (15%).
- ▶ **Zdaniem większości Rosjan (58%) relacje polsko-rosyjskie powinny koncentrować się na teraźniejszości a nie przeszłości.**
- ▶ Zdaniem prawie połowy (45%) Rosjan **poprawa stosunków zależy przede wszystkim od** regularnych spotkań rosyjskich i polskich polityków oraz wspólnego omawiania spraw ważnych dla obu narodów. Pozytywny wpływ miałyby również rozwój współpracy kulturalnej i naukowej pomiędzy państwami (33%) i uznanie przez Polskę i Polaków istotnej roli Armii Czerwonej w wyzwoleniu Polski w 1945 roku (25%). Jedynie 7% ankietowanych dostrzega, że jedną z form pogłębiania stosunków może być proces zwiększenie inwestycji rosyjskich w Polsce i polskich w Rosji.

the \mathbb{R}^n is a linear space over \mathbb{R} with the usual addition and scalar multiplication. The inner product is defined by

$$(x, y) = \sum_{i=1}^n x_i y_i \quad (1)$$

where $x = (x_1, \dots, x_n)$ and $y = (y_1, \dots, y_n)$ are vectors in \mathbb{R}^n . The norm of a vector x is defined by

$$\|x\| = \sqrt{(x, x)} = \sqrt{\sum_{i=1}^n x_i^2} \quad (2)$$

where $x = (x_1, \dots, x_n)$ is a vector in \mathbb{R}^n . The distance between two vectors x and y in \mathbb{R}^n is defined by

$$d(x, y) = \|x - y\| = \sqrt{\sum_{i=1}^n (x_i - y_i)^2} \quad (3)$$

where $x = (x_1, \dots, x_n)$ and $y = (y_1, \dots, y_n)$ are vectors in \mathbb{R}^n . The angle between two vectors x and y in \mathbb{R}^n is defined by

$$\cos \theta = \frac{(x, y)}{\|x\| \|y\|} \quad (4)$$

where $x = (x_1, \dots, x_n)$ and $y = (y_1, \dots, y_n)$ are vectors in \mathbb{R}^n . The orthogonal projection of a vector x in \mathbb{R}^n onto a vector y in \mathbb{R}^n is defined by

$$p_y(x) = \frac{(x, y)}{(y, y)} y \quad (5)$$

where $x = (x_1, \dots, x_n)$ and $y = (y_1, \dots, y_n)$ are vectors in \mathbb{R}^n . The orthogonal distance from a vector x in \mathbb{R}^n to a vector y in \mathbb{R}^n is defined by

$$d(x, y) = \|x - p_y(x)\| = \sqrt{\sum_{i=1}^n (x_i - \frac{(x, y)}{(y, y)} y_i)^2} \quad (6)$$

where $x = (x_1, \dots, x_n)$ and $y = (y_1, \dots, y_n)$ are vectors in \mathbb{R}^n . The orthogonal distance from a vector x in \mathbb{R}^n to a subspace S in \mathbb{R}^n is defined by

$$d(x, S) = \min_{y \in S} \|x - y\| = \sqrt{\sum_{i=1}^n (x_i - y_i)^2} \quad (7)$$

where $x = (x_1, \dots, x_n)$ is a vector in \mathbb{R}^n and $y = (y_1, \dots, y_n)$ is a vector in S . The orthogonal distance from a vector x in \mathbb{R}^n to a line L in \mathbb{R}^n is defined by

$$d(x, L) = \min_{y \in L} \|x - y\| = \sqrt{\sum_{i=1}^n (x_i - y_i)^2} \quad (8)$$

where $x = (x_1, \dots, x_n)$ is a vector in \mathbb{R}^n and $y = (y_1, \dots, y_n)$ is a vector in L . The orthogonal distance from a vector x in \mathbb{R}^n to a plane P in \mathbb{R}^n is defined by

$$d(x, P) = \min_{y \in P} \|x - y\| = \sqrt{\sum_{i=1}^n (x_i - y_i)^2} \quad (9)$$



Rosyjskie opinie na temat Polski i Niemiec odzwierciedlają w dużym stopniu stan stosunków dwustronnych (politycznych, gospodarczych i kulturalnych) między tymi państwami. Jednocześnie polski i niemiecki wizerunek w oczach Rosjan jest następstwem zaszłości historycznych, które wpływają w różnym stopniu na obecny kształt ich wzajemnych relacji. Istniejąca sieć powiązań oraz aktualna waga stosunków polsko-rosyjskich i niemiecko-rosyjskich skłaniają do bardziej dogłębnego przyjrzenia się opiniom Rosjan na temat Polski i Niemiec. Wizerunek kraju i narodu, jaki ma społeczeństwo drugiego państwa, odgrywa bowiem bardzo istotną rolę w kształtowaniu wzajemnych relacji na różnych poziomach – zarówno najwyższym, politycznym, jak i społecznym. Szczególnie w relacjach tak obciążonych jak polsko-rosyjskie czy niemiecko-rosyjskie, wzajemne postrzeganie społeczeństw ma ogromne znaczenie dla kształtu bieżącej polityki i kontaktów międzyludzkich. Tymczasem na temat wzajemnego postrzegania się Rosjan oraz Polaków i Niemców istnieje wiele negatywnych i fałszywych stereotypów, dlatego warto zapytać obywateli danego państwa, co naprawdę myślą o drugim społeczeństwie.

Niniejsza publikacja przedstawia wyniki badania sondażowego przeprowadzonego na reprezentatywnej grupie Rosjan na temat ich obrazu Polski i Polaków oraz Niemiec i Niemców. Zestawienie opinii dotyczących dwóch narodów, z którymi Rosję łączą relacje o różnej intensywności, pozwala dokonać interesujących porównań, ale także zweryfikować niektóre tezy o postrzeganiu w Rosji obu krajów. Jednocześnie rola Warszawy i Berlina w kształtowaniu polityki Unii Europejskiej wobec Rosji zachęca do zapytania o podobieństwa i różnice między ich postrzeganiem przez rosyjską opinię publiczną. Odpowiedzi na te pytania stają się szczególnie interesujące także w wymiarze coraz częstszych relacji trójstronnych, – w formie spotkań ministrów spraw zagranicznych czy podczas współpracy ekspertów z trzech krajów.

Rosjanie już od kilkuset lat kształtują swoje wyobrażenia i opinie o Polsce i Polakach oraz o Niemczech i Niemcach. W XIX wieku, zwłaszcza

od wybuchu powstania styczniowego, coraz silniejszy stawał się obraz Polaków jako narodu niewdzięczników i zdrajców, knujących przeciwko władzy cara. Dlatego w drugiej połowie XIX stulecia popularny stał się slogan, często używany przez oficjalną propagandę, o „polskiej intrydze”, za pomocą której starano się tłumaczyć wiele problemów trapiących państwo carów. Nie był to jednak jedyny obraz Polaków, niewielka mniejszość Rosjan nastawionych liberalnie widziała w nich bowiem naród walczący o wolność, niepodporządkowujący się tyranii. Taką opinię głosił

Polska przez lata była kojarzona w Rosji bardzo różnie – obok negatywnych ocen pojawiały się także pozytywne opinie o polskiej walce o wolność

między innymi Aleksander Hercen, wielka postać rosyjskiej emigracji, na łamach wydawanego przez siebie pisma „Kołokoł”, czy Michaił Bakunin, który po powstaniu styczniowym wydał Odezwę do moich rosyjskich braci, zachęcającą Rosjan do wsparcia Polaków w walce z caratem.

W okresie międzywojennym Polska była przedstawiana przez radziecką propagandę jako państwo totalitarne, uciskające nie tylko naród polski, ale także Białorusinów i Ukraińców, państwo krwiożerczych kapitalistów, „panów”. Po agresji 17 września 1939 roku, kiedy Armia Czerwona zajęła wschodnie terytoria Drugiej Rzeczypospolitej, do języka radzieckiej propagandy weszło pogardliwe określenie Polski jako „bękartu traktatu wersalskiego”, użyte przez radzieckiego ministra spraw zagranicznych Wiaczesława Mołotowa.

Po drugiej wojnie światowej Polska – jako Polska Republika Ludowa – stała się sojusznikiem Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich. Niekiedy jednak była przedstawiana przez oficjalną propagandę jako trudny, nie do końca lojalny partner, czego wyrazem miały być „antysocjalistyczne” wybuchy społeczne, począwszy od wydarzeń 1956 roku, a skończywszy na powstaniu „Solidarności” w 1980 roku. Sytuacja ta przypominała trochę czasy carskiej Rosji – Polskę znów postrzegano jako „intryganta zakłócającego porządek” w Europie Wschodniej, czyli na obszarze zdominowanym przez Moskwę. Jednocześnie jednak, podobnie jak w XIX wieku, u części Rosjan, zwłaszcza w kręgach inteligencji, Polacy budzili podziw za walkę z autorytarną władzą. Polska prasa i polskie filmy były oknem na świat dla wielu Rosjan. Po upadku Związku Radzieckiego i powstaniu współczesnej Rosji zainteresowanie Polską znacznie się zmniejszyło. Zachodni sąsiad stał się jednym z wielu mało ważnych krajów.

Obraz Niemiec i Niemców wśród Rosjan w XVIII i XIX wieku był zdominowany przez owocną współpracę niemiecko-rosyjską – naukową, kulturalną i polityczną. Gdy w 1745 roku księżniczka Sophie Charlotte Friederike Auguste von Anhalt-Zerbst wyszła za mąż za późniejszego cara Piotra III, rozpoczęła się nowa epoka w historii Rosji i Niemiec. Po objęciu tronu jako Katarzyna II doprowadziła Rosję do statusu mocarstwa kontynentalnego. Dobrym przykładem dużego wkładu Niemców w kulturę rosyjską była Carska Akademia Nauk w Sankt Petersburgu, której pierwszym prezydentem był Laurentius Blumentrost, prywatny lekarz cara Piotra I. Z trzynastu powołanych członków akademii dziewięciu pochodziło z Niemiec. Współpraca rozwijała się doskonale przez dwa stulecia i dotyczyła przede wszystkim elit. Niemcy byli ministrami spraw zagranicznych carskiej Rosji, obejmowali również inne ważne resorty, między innymi finansów czy wojska. Wielu Niemców było generałami, admirałami i wysokimi urzędnikami na dworze carskim. Kolonia niemiecka w Sankt Petersburgu w XVIII i XIX wieku liczyła od 10 do 50 tysięcy osób i stanowiła do 10% mieszkańców ówczesnej stolicy.

Współpraca ta zakończyła się raptownie w wyniku wybuchu pierwszej wojny światowej. Państwo niemieckie stało się wrogiem carskiej Rosji, co znalazło między innymi symboliczny wyraz w zmianie nazwy stolicy imperium z Petersburga na Piotrogród. W okresie międzywojennym stosunek władz Związku Radzieckiego do Niemiec – zarówno Republiki Weimarskiej, jak i Trzeciej Rzeszy – był ambiwalentny. Z jednej strony, Niemcy były państwem kapitalistycznym, wrogiem ideologicznie, z drugiej jednak strony Moskwa blisko współpracowała z Berlinem w wielu kwestiach politycznych, czego przykładem może być pakt Ribbentrop-Mołotow z sierpnia 1939 roku, zakładający między innymi podział Polski. Jeszcze większym wrogiem niż w czasie pierwszej wojny światowej państwo niemieckie stało się w 1941 roku, kiedy Adolf Hitler najechał Związek Radziecki. Pamięć o wielkiej wojnie ojczyźnianej, jak w Rosji określa się zmagania z nazistowskimi Niemcami, urosła do rangi jednego z najważniejszych elementów pamięci historycznej Rosjan po 1945 roku. Nawiązywanie do nazistowskiej przeszłości Niemiec było zjawiskiem częstym. Do dziś zresztą najczęściej wymienianym Niemcem w badaniach opinii publicznej jest Adolf Hitler.

W Rosji, nawet w czasach radzieckich, dominował jednak pozytywny obraz Niemców – mimo ofiar drugiej wojny światowej. Typowy obraz

W Rosji nawet w czasach radzieckich dominował pozytywny obraz Niemców

Niemca był zdominowany przez cechy pruskie: „pilny, pracowity, czysty, oszczędny i lubiący porządek”. Oczywiście obraz ten projektowano jedynie

na Niemiecką Republikę Demokratyczną, gdyż Niemcy Zachodnie były krytycznie przedstawiane jako kapitalistyczny wróg. Po zjednoczeniu Niemiec i po rozpadzie Związku Radzieckiego nowe Niemcy szybko stały się dla Rosjan wzorem państwa praworządnego, z dobrze się rozwijającą gospodarką.

Dzisiejsze postrzeganie Polski i Polaków oraz Niemiec i Niemców przez Rosjan warto rozpatrywać w szerszym wymiarze, zarysowanym powyżej, pomoże to bowiem w lepszym zrozumieniu obrazu obu tych krajów i narodów w oczach społeczeństwa rosyjskiego. Oprócz tych opinii i stereotypów, niekiedy utrzymujących się przez wieki, duży wpływ na postrzeganie przez Rosjan Polski i Niemiec oraz Polaków i Niemców mają zapewne relacje Moskwy z Berlinem i Warszawą w ostatnich dwóch dekadach.

Przez część rosyjskiego społeczeństwa wydarzenia w Polsce w 1989 roku były postrzegane jako jedna z przyczyn rozpadu Związku Radzieckiego, co wywoływało zapewne zarówno pozytywne, jak i negatywne reakcje. Wyraźnie widoczna była niechęć władz rosyjskich do integracji Polski z Zachodem, zwłaszcza w ramach struktur NATO. Ważne były także spory o historię, szczególnie o sprawę katyńską, które trwają właściwie do dziś. Moskwa przez cały czas z niechęcią patrzyła na zaangażowanie Warszawy w sprawy Ukrainy i Białorusi oraz innych krajów należących w przeszłości do Związku Radzieckiego. Mimo trudnych relacji politycznych dobrze rozwijał się handel między oboma krajami, korzystny zwłaszcza dla Rosji, jej eksport do Polski był bowiem zawsze znacznie wyższy niż import z Polski. Obecnie władze rosyjskie w coraz większym stopniu zauważają wzrastającą rolę Polski w Europie. Rozumieją, że głos Polski liczy się w budowaniu relacji Moskwy z Unią Europejską. W rozwoju kontaktów między społeczeństwami bardzo ważną rolę odegrało otwarcie granic na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku. Po raz pierwszy od kilkudziesięciu lat Rosjanie mogli bez problemów przyjeżdżać do Polski, co z pewnością wpływało na ich ocenę kraju i jego mieszkańców. Wejście Polski do Unii Europejskiej w 2004 roku spowodowało jednak utrudnienia dla Rosjan, związane głównie z wprowadzeniem dla nich obowiązku wizowego.

Odmienne rozwijały się relacje rosyjsko-niemieckie. Przez cały czas Niemcy były postrzegane przez rosyjską elitę władzy i przez rosyjskie społeczeństwo jako najważniejszy partner w Europie. Bardzo intensywnie rozwijały się kontakty gospodarcze. Wymiana handlowa wzrosła kilkunastokrotnie, osiągając w 2011 roku poziom 75 miliardów euro. Jednym z głównych celów polityki zjednoczonych Niemiec wobec Rosji była, zwłaszcza w latach dziewięćdziesiątych XX wieku, chęć jej stabilizacji. Niemcy, już od czasów kanclerza Helmuta Kohla, starały się za wszelką cenę związać Rosję z Europą. Co zrozumiałe, taka postawa władz niemieckich wzbudzała zainteresowanie i zadowolenie w Moskwie.

Na postrzeganie Polski i Polaków oraz Niemiec i Niemców przez społeczeństwo rosyjskie może także wpływać zmieniająca się sytuacja w samej Rosji. Rosjanie coraz krytyczniej oceniają swoje państwo, czego przykładem są trwające od jesieni 2011 roku masowe protesty społeczne w rosyjskich miastach, przede wszystkim w Moskwie – widzą jego niesprawność, gigantyczną korupcję, słabość gospodarki. Mając dostęp do wielu źródeł informacji, mogą porównywać sytuację u siebie i w innych krajach.

* * *

Podstawą niniejszego raportu było ankietowe badanie opinii publicznej Instytutu Spraw Publicznych, zrealizowane w dniach od 11 do 21 listopada 2011 roku przez ankieterów moskiewskiego Centrum Lewady na reprezentatywnej grupie 1591 pełnoletnich mieszkańców Rosji. Celem badania było określenie, jak obecnie Rosjanie widzą Polskę i Polaków oraz Niemcy i Niemców. Metodologia badania pozwoliła zróżnicować wyniki pod względem grup wiekowych, miejsca zamieszkania (miasto – wieś, poszczególne regiony kraju) i wykształcenia. Wyjątkowością tego badania było to, że po raz pierwszy w jednym sondażu zapytano Rosjan o ich stosunek do Polski i Niemiec oraz do Polaków i Niemców. Pozwalało to przeprowadzić dobrą analizę porównawczą.



Polskę i Rosję przez stulecia łączyła długa wspólna granica, ponadto od końca XVIII do początku XX wieku część polskiego terytorium należała do imperium rosyjskiego. Po drugiej wojnie światowej Polska była podporządkowana Moskwie. Obecnie nadal jest bezpośrednim sąsiadem Rosji (Obwód Kaliningradzki), można by więc przypuszczać, że Rosjanie – bez względu na to, jak postrzegają wzajemne relacje i wewnętrzną sytuację w Polsce – powinni mieć na jej temat wyrobione zdanie.

Wyniki badania pokazują jednak, że mimo tej relatywnej bliskości Polska pozostaje dla dużej części rosyjskiego społeczeństwa krajem niezbyt dobrze znanym. Wielu ankietowanych Rosjan nie potrafi sformułować swojej opinii, oceniając różne aspekty wewnętrznej sytuacji w Polsce, do których zaliczono między innymi stan polskiej gospodarki, poziom korupcji wśród urzędników, wolność mediów i możliwość krytykowania rządu oraz troskę państwa o dobro obywateli. Odsetek odpowiedzi „trudno powiedzieć” na pytania związane z sytuacją w Polsce wynosi od 30 do 47%¹. Można zatem wnioskować, że jedna trzecia (w niektórych pytaniach prawie połowa) badanych Rosjan uważa, że nie ma o Polsce wystarczającej wiedzy, żeby odnieść się do pytań dotyczących podstawowych informacji na jej temat.

Inaczej przedstawia się sytuacja w zakresie postrzegania Niemiec. Mimo że Berlin znajduje się od Moskwy dalej niż Warszawa, wyrażając swoją opinię dotyczącą sytuacji wewnętrznej Niemiec, respondenci czują się pewniej, rzadziej wybierając odpowiedź „trudno powiedzieć” (liczba wskazań tej odpowiedzi oscyluje między 10 a 35%).

Częstotliwość udzielania odpowiedzi „trudno powiedzieć” na pytania o sytuację w Polsce czy w Niemczech różni się w zależności od miejsca zamieszkania respondentów. Według ogólnej tendencji wynikającej z ba-

¹ W analizie postrzegania przez Rosjan sytuacji w Polsce i Niemczech wykorzystano odpowiedzi na cztery pytania: „Czy zgadza się Pan/Pani ze stwierdzeniem, że dane państwo dba o dobro obywateli?”, „Czy zgadza się Pan/Pani ze stwierdzeniem, że urzędnicy są skorumpowani?”, „Czy zgadza się Pan/Pani ze stwierdzeniem, że gospodarka dobrze się rozwija?”, „Czy zgadza się Pan/Pani ze stwierdzeniem, że w danym państwie są wolne media, które mogą krytykować rząd?”.

dań, im mniejsze pod względem liczby ludności jest miejsce zamieszkania ankietowanych, tym większy jest procent osób niemających zdania, a więc najprawdopodobniej nieposiadających wiedzy na dany temat. Przy ocenie sytuacji w Polsce liczba wskazań odpowiedzi „trudno powiedzieć” przez respondentów z terenów wiejskich wynosi w połowie wypadków ponad 50%, w pozostałej części oscyluje wokół 40%.

Również w wypadku pytań dotyczących Niemiec mieszkańcy terenów wiejskich częściej niż przeciętnie wybierają odpowiedź „trudno powiedzieć”. Oceniając skorumpowanie urzędników i niezależność mediów, odpowiedź tę wskazuje około 40% mieszkańców wsi.

Przyglądając się z kolei wyłącznie Moskwie, można zauważyć, że odsetek osób niemających zdania na temat sytuacji wewnętrznej Polski i Niemiec nie odbiega znacznie od średniej dla całego państwa. Wyjątkiem jest pytanie dotyczące rozwoju niemieckiej gospodarki – w tym wypadku jedynie 3% mieszkańców Moskwy wskazuje odpowiedź „trudno powiedzieć”, podczas gdy średnia wśród wszystkich ankietowanych wynosi 11%.

Rosjanie mają na ogół określone opinie na temat Niemiec, ale znaczna ich część nie ma zdania o Polsce

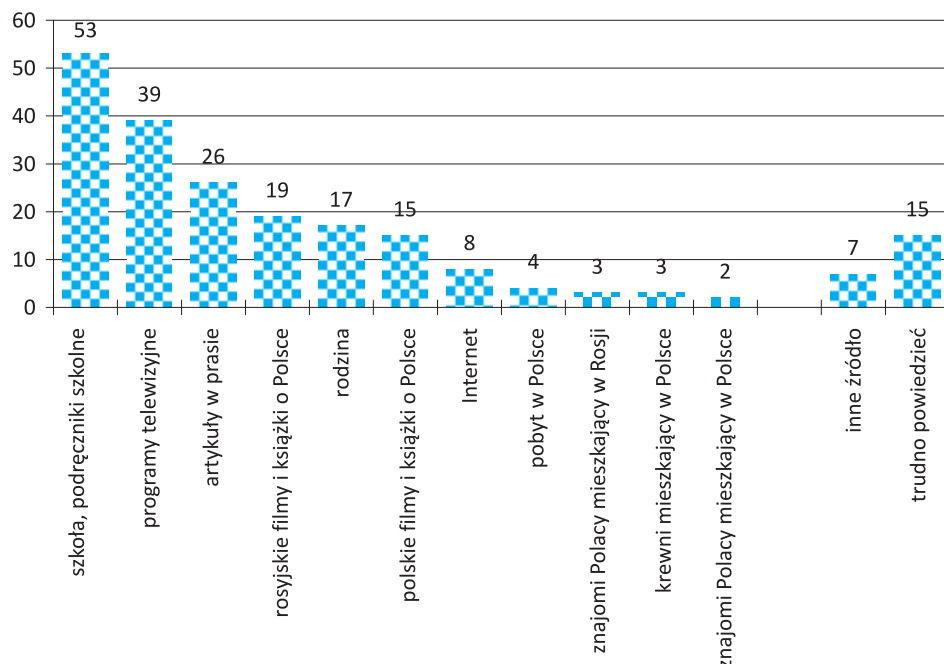
Z badania jasno więc wynika, że Rosjanie mają na ogół określone opinie na temat Niemiec, znaczna ich część nie ma jednak zdania o Polsce, która – w porównaniu z Niemcami – jest dla Rosjan krajem mniej znanym.

Podstawowym źródłem wiedzy o Polsce jest dla ankietowanych wiedza wyniesiona ze szkoły i pozyskana z podręczników szkolnych. Taką odpowiedź wskazuje co drugi respondent (53%)². Na kolejnych miejscach

Podstawowym źródłem wiedzy o Polsce jest dla Rosjan wiedza zdobyta w szkole

znajdują się programy telewizyjne dotyczące Polski (39%) i artykuły w prasie (26%). Dopiero na siódmej pozycji pojawia się odpowiedź „Internet”, którą wskazuje 8% ankietowanych.

² W pytaniu dotyczącym źródeł wiedzy o Polsce ankietowani mogli wybrać cztery odpowiedzi.



Wykres 1.
Źródła wiedzy o Polsce
(w %)*

Źródło: Instytut Spraw Publicznych, 2011 rok.

* Wartości nie sumują się do 100%, respondenci mogli bowiem wybrać kilka źródeł zdobywania informacji o Polsce.

Powyższe rezultaty wyraźnie wskazują, że najlicniejsza grupa respondentów swoją znajomość Polski opiera na wiedzy zdobytej jeszcze w czasach szkolnych. Dotyczy ona zapewne przede wszystkim kwestii historycznych – nawet jeśli na zajęciach lub w podręcznikach były poruszane kwestie bieżącej polityki, to w związku z obecnym wiekiem części ankietowanych bez wątpienia są już one nieaktualne.

Wskazywane źródła wiedzy o Polsce różnią się w zależności od wieku respondentów. Wiedzę z Internetu najczęściej czerpią najmłodszy respondenci (od 18 do 24 lat) – 16% badanych z tej grupy wiekowej wskazuje zasoby internetowe jako ważne źródło informacji o Polsce. Im starsza jest osoba ankietowana, tym mniejsze jest wykorzystanie przez nią sieci w tym celu. Z Internetu czerpie informacje o Polsce 10% respondentów w przedziale wiekowym od 25 do 39 lat oraz 5% w przedziale wiekowym od 40 do 54 lat. Wśród respondentów w wieku 55 i więcej lat wynik ten wynosi zaledwie 3% ogółu ankietowanych w danej grupie.

Źródła, z jakich Rosjanie czerpią informacje o Polsce, różnią się w zależności od ich wieku i wykształcenia

Inaczej prezentuje się kwestia pozyskiwania informacji o Polsce z prasy. Mimo że we wszystkich grupach wiekowych odsetek osób korzystających z tego źródła jest większy niż w wypadku Internetu, prasa tradycyjna cieszy się wśród najmłodszych ankietowanych zainteresowaniem mniej-

szym niż respondentów z pozostałych przedziałów wiekowych. Spośród osób w wieku od 18 do 24 lat co piąty (19%) badany Rosjanin wskazuje prasę jako źródło wiedzy o Polsce. Ten rodzaj zdobywania informacji wyraźnie cenią osoby starsze – prawie jedna trzecia (30%) respondentów z przedziału wiekowego od 40 do 54 lat i ponad jedna czwarta (28%) ankietowanych w wieku 55 i więcej lat wskazuje, że informacje dotyczące Polski znajduje w artykułach prasowych.

Podobną tendencję można odnotować w wypadku czerpania wiedzy o Polsce od rodziców. Im starsi są ankietowani, tym częściej wskazują tę odpowiedź – 19% badanych Rosjan w wieku od 40 do 54 lat i jedna piąta (20%) respondentów w wieku 55 i więcej lat.

Tabela 1.
Źródła wiedzy o Polsce
w zależności od wieku
respondenta (w %)

	Od 18 do 24 lat	Od 25 do 39 lat	Od 40 do 54 lat	55 i więcej lat	Średnia dla wszystkich kategorii wiekowych
Rodzice	11	15	19	20	17
Artykuły w prasie	19	23	30	28	26
Internet	16	10	5	3	8

Źródło: Instytut Spraw Publicznych, 2011 rok.

Różnice w źródłach pozyskiwania wiedzy o Polsce występują także między respondentami w zależności od zakresu ich edukacji. Źródła wiedzy o Polsce wśród osób z wykształceniem wyższym i średnim specjalistycznym są bardziej zdywersyfikowane niż w wypadku ankietowanych legitymujących się wykształceniem średnim i niższym niż średnie.

We wszystkich grupach na pierwszym miejscu pozostaje szkoła, na drugim znajdują się programy telewizyjne. Respondenci legitymujący się wykształceniem wyższym i średnim specjalistycznym znacznie częściej niż osoby kończące edukację na wcześniejszym etapie swoją wiedzę na temat Polski czerpią również z innych źródeł. Prawie jedna trzecia (30%) respondentów z obu wymienionych wyżej grup informacje o Polsce znajduje w prasie, podczas gdy wśród osób z wykształceniem średnim i niższym niż średnie współczynnik ten w wypadku artykułów drukowanych jest niższy i wynosi 22%. Podobna tendencja jest zauważalna w zakresie pozyskiwania informacji dotyczących Polski z rosyjskich oraz polskich filmów i książek, wiedzy przekazanej przez rodziców czy pozyskanej z Internetu.

Podział na respondentów lepiej i gorzej wykształconych uwidacznia także liczba udzielanych odpowiedzi „trudno powiedzieć”. Odpowiedź tę wybrało 8% ankietowanych posiadających wyższe wykształcenie, 13%

respondentów legitymujących się wykształceniem średnim specjalistycznym i 14% osób z wykształceniem średnim. Wśród najslabiej wykształconych Rosjan odpowiedź „trudno powiedzieć” wskazał co piąty (21%) badany. W tym wypadku odsetek odpowiedzi „trudno powiedzieć” nie był więc ogólnie tak wysoki jak na pytania dotyczące oceny sytuacji w Polsce.

	Niższe niż średnie	Średnie	Średnie specjalistyczne	Wyższe	Średnia dla wszystkich kategorii wykształcenia
Rodzice	14	13	21	20	17
Szkoła	46	59	57	55	53
Programy telewizyjne o Polsce	35	41	42	39	40
Artykuły w prasie	22	22	30	30	26
Internet	5	7	8	12	8
Polskie filmy, książki napisane przez polskich autorów	13	14	16	18	15
Z rosyjskich filmów i książek autorstwa Rosjan	16	16	21	25	19

Tabela 2.
Źródła wiedzy o Polsce w zależności od poziomu wykształcenia respondenta (w %)

Źródło: Instytut Spraw Publicznych, 2011 rok.

Na to, gdzie Rosjanie znajdują informacje o Polsce, istotny wpływ ma również miejsce zamieszkania respondenta, czynnik ten koreluje bowiem z poziomem wykształcenia badanych. Mieszkańcy dużych miast są lepiej wykształceni, co jednocześnie sprawia, że źródła wiedzy o Polsce, z których korzystają, są bardziej zróżnicowane. Najlepszym przykładem pozostaje w tym wypadku Moskwa – respondenci ze stolicy Rosji znacznie częściej niż badani z innych regionów podkreślają, że wiedzę na temat Polski uzyskują z wielu źródeł.

Połowa (48%) badanych ze stolicy ogląda programy telewizyjne o Polsce (średnia dla całego kraju wynosi 39%). Częściej niż co trzeci ankietowany mieszkaniec Moskwy informacje dotyczące Polski uzyskuje z prasy (38%), z polskich filmów i książek (37%), rosyjskich filmów i książek (34%) oraz od rodziców (33%). Wskazania dotyczące tych źródeł w skali całej Rosji są zdecydowanie niższe i wynoszą: 26% dla artykułów z gazet, 15% dla polskich filmów i książek, 19% dla dzieł autorów rosyjskich oraz 17% dla wiedzy przekazanej przez rodziców. Ankietowani ze stolicy znacznie częściej wykorzystują również zasoby internetowe – są one źródłem wie-

dzy o Polsce dla blisko jednej czwartej (23%) badanych, podczas gdy średnia dla Rosji wynosi zaledwie 8%.

	Moskwa	Miasto powyżej 500 tysięcy mieszkańców	Miasto od 100 do 500 tysięcy mieszkańców	Miasto do 100 tysięcy mieszkańców	Wieś	Średnia w całej próbie
Rodzice	33	17	18	18	11	17
Programy telewizyjne o Polsce	48	36	43	42	33	39
Artykuły w prasie	38	26	26	22	27	26
Internet	23	6	8	6	5	8
Polskie filmy, książki napisane przez polskich autorów	37	18	15	12	9	15
Rosyjskie filmy, książki napisane przez rosyjskich autorów	34	23	25	14	12	19

Tabela 3.
Źródła wiedzy o Polsce w zależności od miejsca zamieszkania respondenta (w %)*

Źródło: Instytut Spraw Publicznych, 2011 rok.

* Wartości nie sumują się do 100%, respondenci mogli bowiem wybrać kilka źródeł zdobywania informacji o Polsce.

Z powyższych zestawień wynika, że wiedza mieszkańców Moskwy na temat Polski jest, po pierwsze, większa, po drugie – bardziej zdywersyfikowana ze względu na jej pochodzenie. Sama dywersyfikacja źródeł wiedzy o Polsce nie ma jednak istotnego wpływu na bardziej lub mniej pozytywny stosunek do tego kraju i jego mieszkańców. Bez względu na to, czy wiedza pochodzi od rodziców, z prasy, telewizji czy Internetu, oceny dotyczące Polski pozostają takie same.



Główne skojarzenia, jakie Rosjanie mają z Polską, nie wiążą się z polityką (14%) lub historią (9%), ale ogólnie z krajem i ze społeczeństwem (32%). Na kolejnym miejscu znajduje się gospodarka (9%) i kultura (5%). Blisko jedna czwarta (24%) badanych nie potrafi udzielić odpowiedzi na to pytanie otwarte, a 8% przyznaje, że nie ma żadnych skojarzeń.

Główne skojarzenia, jakie Rosjanie mają z Polską, wiążą się z krajem i ze społeczeństwem. Dopiero na kolejnych miejscach znajduje się polityka, historia, gospodarka i kultura

Grupa skojarzeń	Skojarzenia wraz z odsetkiem odpowiedzi
Kraj, społeczeństwo (31,7)	Najbliższy europejski sąsiad/państwo europejskie/„nasi” (6,1)
	Zwykły kraj/po prostu państwo/takie państwo (3,3)
	Inna specyfika kraju (3,3)
	Bratni naród/bracia – Słowianie/zaprzyjaźniony naród (2,1)
	Inne cechy (negatywne) (1,7)
	Warszawa (1,6)
	Słowianie/naród słowiański (1,5)
	Zwykli ludzie (1,2)
	Lud/naród/narodowość (1,2)
	Katolicy/Kościół katolicki (1,1)
	Poczcivi, życzliwi mieszkańcy/dobry i otwarty naród (1,0)
	Piękny kraj/piękne miasta/piękna przyroda/piękna (0,9)
	Przebiegły naród/złośliwi/nie ufam Polakom (0,8)
	Inne cechy (pozytywne) (0,7)
	Piękne kobiety – Polki (0,7)
	Odprężenie/podróż/turystyka/wyjazdy do Polski (0,6)
	Inne wydarzenia (0,5)
	Językowo i duchowo bliscy/pokrewny naród (0,5)
	Krewni/polskie korzenie (0,5)
	Mały kraj (0,4)
	Kulturalny naród/inteligenci (0,4)
	Inne (0,4)
	Inna kultura/inna religia/inna mentalność (0,3)
	Kraków (0,3)
Dumni (0,3)	
Niewdzięczny naród (0,2)	
Papież (0,1)	
Polityka (14,0)	Katastrofa smoleńska/śmierć prezydenta Polski (8,8)
	Agresywna wobec Rosji/nieżyczliwa Rosjanom (2,1)
	Były sprzymierzeniec Rosji/niegdyś zaprzyjaźniony naród (1,4)
	Napięte stosunki między Rosją i Polską (1,0)
	Wejście Polski do NATO (0,4)
Lech Kaczyński (0,3)	

Historia (8,9)	<p>Wspólna walka/wojna 1941–1945 (2,4) Wojna z Polską/interwencja w XVII wieku (1,4) Katyń, rozstrzelanie polskich oficerów (0,9) Zdrajcy w czasach wielkiej wojny ojczyźnianej (0,9) Iwan Susanin (0,7) Konflikty Rosji z tym państwem/nasi wrogowie (0,7) Szlachta/szlachcice (0,6) Układ Warszawski (0,4) Dymitr Samozwaniec (0,3) Wyzwolenie Polski w 1945 roku (0,2) Wchodzili w skład Rosji (0,2) Bitwa pod Połtawą (0,2)</p>
Gospodarka, handel (8,8)	<p>Rzeczy przywiezione z Polski/„mrówki”/tani polski towar (2,1) Dobrobyt, bogaty kraj/rozwinęta gospodarka/wysoki poziom (2,0) Dobre kosmetyki (1,2) Handel (1,0) Ubrania/przemysł lekki (0,9) Polskie towary są wysokiej jakości (0,7) Jakość towarów i usług (0,5) Polska moda (0,3) Kiełbasa krakowska (0,1)</p>
Kultura (4,8)	<p>Film <i>Czterej pancerni i pies</i> (1,0) Anna German (1,0) Inne polskie filmy (0,9) Barbara Brylska (0,7) Taniec „polka” (0,7) Fryderyk Chopin (0,3) <i>Tawerna „13 krzesel”</i> (0,2)</p>
	Trudno powiedzieć/ brak odpowiedzi (24,1)
	O niczym nie mówi/ nie ma skojarzeń (7,8)

Tabela 4.
Skojarzenia Rosjan
z Polską i Polakami (w %)

Źródło: Instytut Spraw
Publicznych, 2011 rok.

Większość skojarzeń ujętych w tabeli 4 wskazuje, że obraz Polski i jej mieszkańców w rosyjskim społeczeństwie jest pozytywny. W grupie skojarzeń obejmujących kraj i społeczeństwo wspomniano, że Polska to najbliższy europejski sąsiad, kraj o pięknych krajobrazach i miastach oraz o pięknej przyrodzie, do którego wyjeżdża się na wypoczynek i w celach turystycznych, gdzie mieszkają piękne kobiety. Z kolei sami Polacy w opinii badanych Rosjan to bratni naród, „nasi”, „bracia – Słowianie”, „naród zaprzyjaźniony”, pokrewny, językowo i duchowo bliski. Wśród wymienianych cech znajduje się wiele ocen pozytywnych: poczciwi, życzliwi mieszkańcy, dobry i otwarty naród, kulturalny i inteligentny. Poza wyraźne dobrymi ocenami zdarzają się także opinie neutralne: zwykły kraj, lud, naród, zwykli ludzie, i kilka negatywnych, mówiących, że Polacy to naród niewdzięczny i dumny, że są przebiegli i złośliwi. Pośród polskich miast wymienia się Warszawę i Kraków, a wśród skojarzeń – także katolicyzm i krewnych w Polsce.

Stosunkowo duża (14%), choć mało różnorodna jest grupa skojarzeń o podłożu politycznym. Pośród nich zdecydowanie dominuje katastrofa smoleńska, śmierć polskiego prezydenta i sama osoba Lecha Kaczyńskiego. Pozostałe skojarzenia stanowią mniejszość. Występują wśród nich stwierdzenia pozytywne, wskazujące, że Polska to były sprzymierzeniec Rosji, jak i negatywne, mówiące, że jest wobec Rosji agresywna i nieżyczliwa, a stosunki między państwami są napięte.

Mniej skojarzeń, ale zazwyczaj o wymowie pozytywnej, Rosjanie mają z polską gospodarką, którą określają mianem rozwiniętej (9%). Polskę kojarzą z dobrobytem i wysokim poziomem (najprawdopodobniej życia), a polskie towary i usługi – z wysoką jakością. Szczególnie chętnie zwracają uwagę na to, co kojarzy się z wyglądem zewnętrznym – ubrania, modę, dobre kosmetyki. Polskie towary uznają również za tanie i przywiezione przez „mrówki”.

Wbrew obawom, że historia może dominować w obrazie Polski w Rosji, kwestie związane z przeszłością stanowią jedynie 9% skojarzeń. Skojarzenia te są związane zarówno z czasami odległymi (wojna z Polską, interwencja w XVII wieku, Iwan Susanin, Dymitr Samozwaniec, zdrajcy w czasach wielkiej wojny ojczyźnianej, bitwa pod Połtawą), jak i z bliższą historią, dotyczącą drugiej wojny światowej – przy czym tutaj skojarzenia są zarówno pozytywne (wspólna walka, wojna 1941–1945, wyzwolenie Polski w 1945 roku), jak i negatywne (Katyń, rozstrzelanie polskich oficerów). Wspomina się także, że oba państwa toczyły w przeszłości wiele konfliktów i były wrogami, a Polska wchodziła kiedyś w skład Rosji.

Stosunkowo niewiele skojarzeń badani Rosjanie mają z polską kulturą (5%). Poza tańcem „polką” wymieniają jedynie film *Czterej pancerni i pies* oraz *Tawerna „13 krzesel”*, a wśród osób: Annę German, Barbarę Brylską i Fryderyka Chopina.

Taki podział skojarzeń wskazuje, że dla Rosjan Polska (i Polacy) to przede wszystkim sąsiedni, całkiem sympatyczny kraj. Polityka i historia schodzą na dalszy plan. Także kultura – mimo, jak zapewniano, czerpania z niej (książki, filmy) wiedzy o Polsce – nie jest często kojarzona z Polską.

Dzieląc skojarzenia z Polską na pozytywne, negatywne i neutralne, należy zauważyć przewagę opinii pozytywnych, które stanowią ponad jedną trzecią (35%) wszystkich wskazań. Pojawia się jednak również sporo skojarzeń negatywnych – prezentuje je blisko jedna

Wśród skojarzeń, jakie Rosjanie mają z Polską, największą grupę stanowią skojarzenia pozytywne

czwarta (22%) ankietowanych. Duża w tym zasługa najpopularniejszej spośród odpowiedzi – asocjacji słów „Polska” i „Polacy” z katastrofą smoleńską. Jedna dziesiąta odpowiedzi (11%) nie niesie ze sobą ładunku emocjonalnego, dlatego uznano je za skojarzenia o charakterze neutralnym.

Korzystanie z wielu źródeł wiedzy nie różnicuje istotnie późniejszych skojarzeń respondentów dotyczących Polski i Polaków. Wśród ankietowanych czerpiących informacje ze źródeł rosyjskich liczba osób, które mają skojarzenia pozytywne z Polską, jest zawsze bardzo zbliżona do liczby osób o skojarzeniach negatywnych, przy czym w większości wypad-

Rodzaj źródła, z jakiego Rosjanie czerpią informacje o Polsce, nie wpływa na to, czy ich skojarzenia z Polską są pozytywne, czy też negatywne

ków skojarzenia negatywne nieznacznie przeważają nad pozytywnymi. Jedynym wyjątkiem są respondenci, którzy deklarują, że ważnym źródłem wiedzy o Polsce są dla nich artykuły prasowe – odsetek skojarzeń pozytywnych jest w tej grupie większy niż odsetek asocjacji negatywnych. Od ukształtowanej normy nie odbiegają z kolei zachowania badanych pozyskujących informacje o Polsce w Internecie. Prawie połowa (44%) osób z tej grupy ma negatywne skojarzenia z Polską, pozytywne myśli pojawiają się zaś u jednej trzeciej (37%) badanych.

Trochę inaczej wyglądają odpowiedzi ankietowanych, którzy informacje dotyczące Polski zdobywają nie tylko ze źródeł rosyjskich. Skojarzenia pozytywne przeważają nad negatywnymi wśród osób czerpiących wiedzę o Polsce i Polakach z własnych podróży, od rodziny mieszkającej w Polsce albo z polskich filmów i książek napisanych przez polskich autorów.

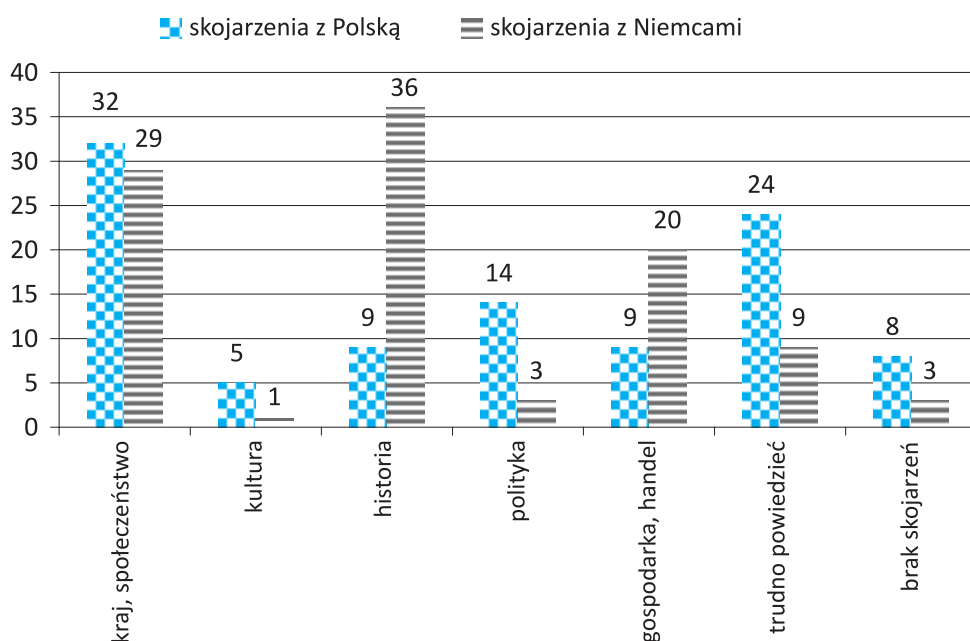
Skojarzenia, jakie badani mają z Niemcami, są inne niż asocjacje związane z Polską. Dominują skojarzenia o podłożu historycznym (36%), które w wypadku Polski są znacznie mniej liczne (9%).

Niemcy kojarzą się Rosjanom przede wszystkim z historią. Kraj, społeczeństwo, gospodarka i polityka zajmują dalsze miejsca

Dopiero na drugim miejscu plasuje się grupa skojarzeń obejmujących Niemcy jako kraj i niemieckie społeczeństwo (29%) – równie liczna jak w wypadku Polski. Zdecydowanie częściej badani wymieniali skojarzenia z niemiecką (20%) niż polską (9%)

gospodarką, z kolei zdecydowanie rzadziej – z polityką (3%). Jeśli jednak z grupy skojarzeń związanych z polską polityką wyłączyć nawiązania do katastrofy smoleńskiej, to także Polska rzadziej kojarzyłaby się badanym Rosjanom z wątkami politycznymi. Mniejsza niż w wypadku Polski

była także grupa respondentów, która nie potrafiła udzielić odpowiedzi na to pytanie lub przyznawała się do braku skojarzeń (12%).



Wykres 2.
Skojarzenia z Polską
i Niemcami według grup
(w %)

Źródło: Instytut Spraw
Publicznych, 2011 rok.

Najliczniejszą grupą skojarzeń, jakie badani Rosjanie mają z Niemcami, jest grupa skojarzeń dotyczących historii (36%). Dominują wśród nich kwestie związane z drugą wojną światową: Wielka Wojna Ojczyźniana/atak na Związek Radziecki, faszyści (faszyzm, nacjonalizm), Adolf Hitler, zwycięstwo w 1945 roku, bliscy walczący na wojnie (lub polegli), obozy koncentracyjne, filmy o wojnie, choć pojawiają się także wzmianki o niemieckiej historii związanej z procesem zjednoczenia Niemiec.

Grupa skojarzeń	Skojarzenia wraz z odsetkiem odpowiedzi
Historia (35,7)	Wielka wojna ojczyźniana/atak na Związek Radziecki (18,5)
	Faszyści/faszyzm/nacjonalizm (7,3)
	Adolf Hitler (3,7)
	Druga wojna światowa (1,5)
	Mur berliński/upadek muru berlińskiego (1,4)
	Zwycięstwo w 1945 roku (1,4)
	Filmy o wojnie (0,6)
	Walczący/zginęli bliscy (0,4)
	Zjednoczenie NRD i RFN/Zjednoczenie Niemiec (0,4)
	Obozy koncentracyjne (0,3)
	Niemiecka Republika Demokratyczna (0,2)

	Europejskie państwo/duże państwo/Niemcy (4,5)
	Punktualność/dokładność/pedantyzm (2,6)
	Inna specyfika kraju (2,4)
	Lubią porządek (2,1)
	Bawarskie piwo/piwo (2,0)
	Duża kultura/wykształcenie (1,8)
	Inne cechy (pozytywne) (1,6)
	Akuratność (1,6)
	Berlin (1,1)
	Pracowitość (1,0)
	Inne cechy (negatywne) (0,8)
	Stabilność (0,8)
	Dyscyplina (0,8)
	Czystość (0,7)
Kraj, społeczeństwo (29,1)	Wielkie państwo/wielki naród (0,7)
	Uczciwi (0,6)
	Piłka nożna (0,6)
	Dobra opieka medyczna (0,4)
	Mądry naród (0,4)
	Czystość/lubią czystość (0,4)
	Cywilizowane państwo (0,4)
	Rozwinięta demokracja (0,3)
	Krewni (0,3)
	Piękne miasta/piękny kraj (0,2)
	Język niemiecki/uczyłem (uczyłam) się języka w szkole (0,2)
	Parówki/kiełbasa (0,2)
	Reichstag (0,1)
	Inni (0,2)
	Inne wydarzenia (0,2)
	Inne (stosunek) (0,1)
	Silna gospodarka/silne państwo/rozwinięty kraj (6,7)
	Dobrobyt/bogaty kraj/wysoki poziom życia (5,5)
	Dobre auta (3,1)
	Towary wysokiej jakości (2,3)
	Mercedes (0,5)
Gospodarka, handel (20,4)	Wysokie technologie (0,5)
	Audi (0,4)
	Technika (0,4)
	Volkswagen (0,4)
	Sprzęty domowe (0,3)
	BMW (0,3)
	Przyjazne stosunki (1,6)
Polityka (3,1)	Wrogowie (0,8)
	Angela Merkel (0,7)
	Johann Wolfgang von Goethe (0,3)
Kultura (0,6)	Galeria w Dreźnie (0,1)
	Jan Sebastian Bach (0,1)
	Ludwig van Beethoven (0,1)
	Trudno powiedzieć/brak odpowiedzi (8,5)
	Z niczym/brak skojarzeń (2,5)

Tabela 5.
Skojarzenia z Niemcami
(w %)

Źródło: Instytut Spraw
Publicznych, 2011 rok.

Na drugim miejscu znajduje się grupa skojarzeń z Niemcami jako krajem i niemieckim społeczeństwem (29%). Badani Rosjanie wymieniają pozytywne cechy Niemców, takie jak punktualność, dokładność i pedantyzm

(to ostatnie niekoniecznie w pozytywnym znaczeniu), zamiłowanie do porządku, akuratność, pracowitość, czystość, dyscyplinę, uczciwość, z kolei naród niemiecki określają mianem mądrego, wielkiego i wykształconego. Dobre konotacje mają także z Niemcami jako krajem, wspominając o stabilności, dobrej opiece medycznej, rozwiniętej demokracji, pięknych miastach. Pojawiają się ponadto skojarzenia neutralne, wskazujące, że Niemcy to duże, europejskie państwo. Z Niemcami respondentom kojarzy się także kiełbasa i bawarskie piwo oraz piłka nożna czy Berlin i Reichstag.

Stosunkowo jednorodnie skojarzenia badani Rosjanie mają z niemiecką gospodarką (20%) – przywołując dobrobyt i wysoki poziom życia, określają ją mianem silnej. Ankietowani często wymieniają także niemieckie marki samochodów, uznając je za dobre. Z Niemcami kojarzy się im także technika i wysokie technologie.

Wyjątkowo mało skojarzeń można zaliczyć do grupy związanej z polityką (3%). Znalazły się tutaj jedynie przyjazne stosunki, określenie „wrogowie” oraz nazwisko Angeli Merkel. Również wbrew utartemu mniemaniu, że Rosjanie znają Niemcy, a tym samym niemiecką kulturę, nieliczna jest grupa skojarzeń związanych z kulturą. Objęła ona jedynie Johanna Wolfganga von Goethego, Jana Sebastiana Bacha i Ludwiga van Beethovena oraz galerię w Dreźnie.

Podobnie jak w wypadku Polski, także w grupie skojarzeń z Niemcami przeważają asocjacje o charakterze pozytywnym. Prawie połowie (42%) ankietowanych Niemcy kojarzą się dobrze. Jednocześnie widoczna jest również liczna grupa asocjacji negatywnych – stanowią one 35% wszystkich odpowiedzi. Kluczowe są tutaj jednak dwa najpopularniejsze wskazania: wielka wojna ojczyźniana i faszyzm, pojawiające się w skojarzeniach jednej czwartej (26%) respondentów. Jedną dziesiątą skojarzeń można określić jako neutralne (11%).

W przypadku Niemiec również dominują skojarzenia pozytywne. Istnieje jednak spora grupa skojarzeń negatywnych

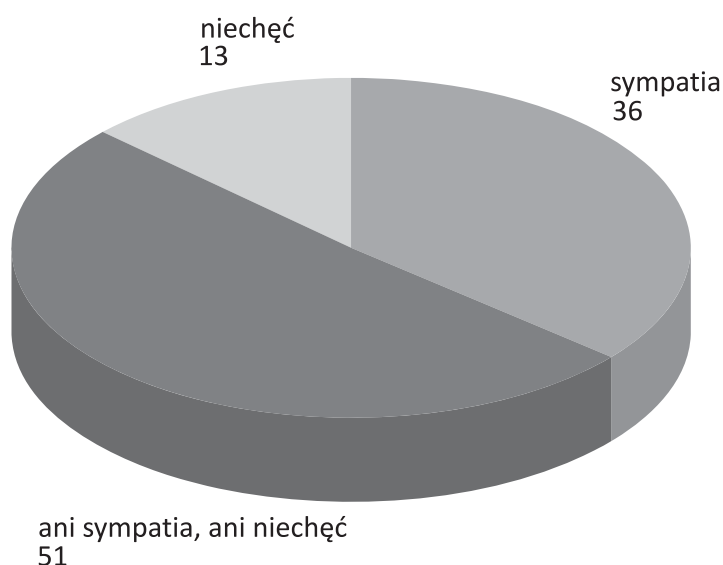
Powyższy obraz Polski i Polaków oraz Niemiec i Niemców pochodzi ze skojarzeń, jakie Rosjanie spontanicznie wymieniają, słysząc nazwy obu krajów w pytaniu otwartym. Obraz ten uzupełniają informacje o tym, jak badani postrzegają oba państwa i ich społeczeństwa, zebrane w pytaniach zamkniętych dotyczących konkretnych zagadnień. Aby uczynić zebrane wyniki bardziej przejrzystymi, w dalszej części niniejszej publikacji przy pytaniach, w których było możliwe udzielenie odpowiedzi neutralnej, zrezygnowaliśmy z podawania odsetka odpowiedzi „trudno powie-

dzień” i wykazywaliśmy jedynie odpowiedzi osób, które miały określone zdanie w danej sprawie.

Rosjanie nie mają jednolitego zdania na temat Polaków. Największa (51%) grupa ankietowanych nie odczuwa wobec Polaków ani sympatii,

Największa grupa badanych Rosjan nie odczuwa wobec Polaków ani sympatii, ani niechęci

ani niechęci, z kolei jedna trzecia (36%) respondentów odczuwa sympatię, zdecydowanie przewyższając grupę tych Rosjan, którzy darzą Polaków niechęcią (13%).



Wykres 3.
Stosunek Rosjan do Polaków (N = 1441; w %)*

Źródło: Instytut Spraw Publicznych, 2011 rok.

* Dane ujęte na wykresie nie uwzględniają ankietowanych, którzy nie potrafili określić swojego stosunku do Polaków (pominięto w nich odpowiedzi „trudno powiedzieć”).

Przewagę odpowiedzi pozytywnych nad negatywnymi w kwestii uczuć, jakimi respondenci darzą Polskę, potwierdzają wcześniejsze wyniki badań sondażowych, przeprowadzone przez Centrum Lewady w 2001 i 2007 roku. Jedna czwarta ankietowanych Rosjan – zarówno w 2001 roku (27%), jak i w 2007 roku (25%) – wykazywała przyjazny stosunek do Polaków. Połowa ankietowanych (46% w 2001 roku i 54% w 2007 roku) uznała, że ich osobisty stosunek do Polaków cechuje obojętność³.

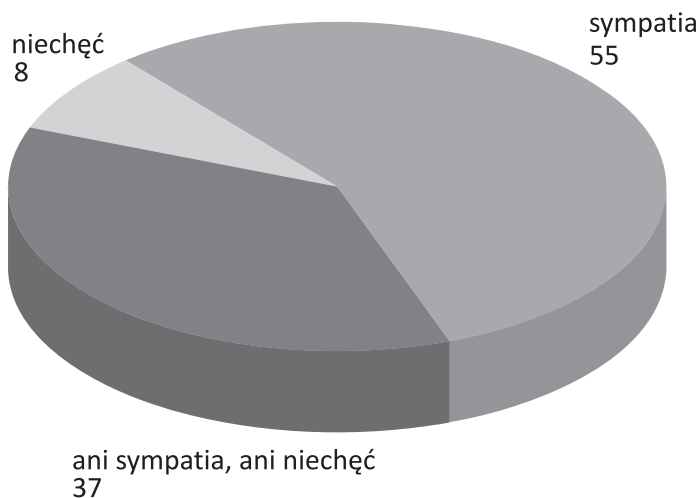
Zestawiając odpowiedzi dotyczące stosunku badanych Rosjan do Polaków z opisanymi wcześniej skojarzeniami o charakterze pozytywnym, neutralnym i negatywnym, można zauważyć, że osoby, które mają pozy-

³ Dane na podstawie wyników badań przeprowadzonych przez Centrum Lewady w 2001 i 2007 roku.

tywne skojarzenia z Polską, częściej niż pozostali ankietowani darzą Polaków sympatią.

Niemcy cieszą się w oczach Rosjan większą sympatią niż Polacy. Ponad połowa (55%) ankietowanych podkreśla swój pozytywny stosunek do obywateli Niemiec, jedna trzecia (37%) nie darzy ich ani sympatią, ani antypatią, a tylko jedna dziesiąta (8%) badanych odczuwa do Niemców niechęć.

Niemcy cieszą się w oczach Rosjan większą sympatią niż Polacy



Wykres 4.
Stosunek Rosjan
do Niemców (N = 1529;
w %)*

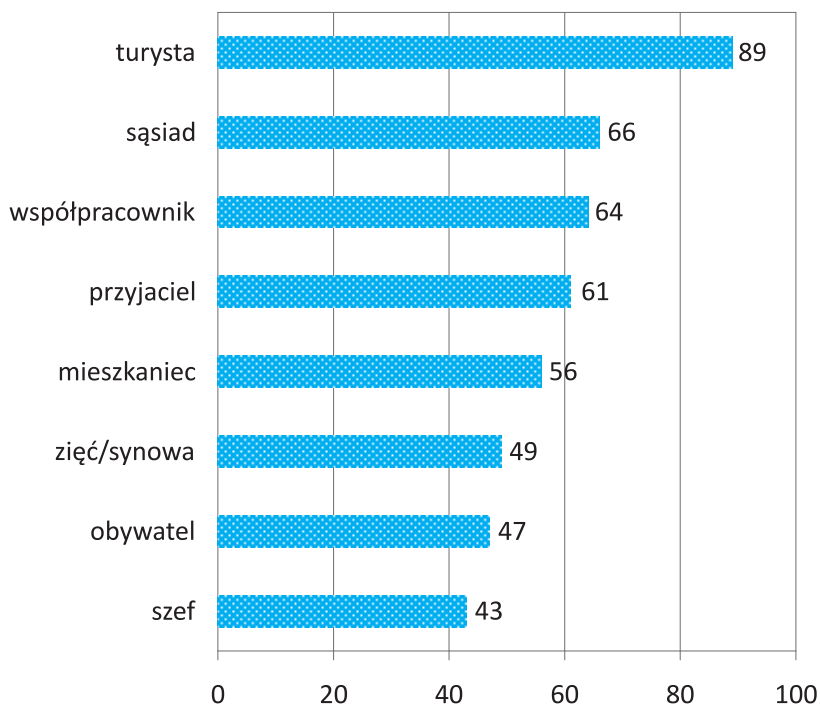
Źródło: Instytut Spraw
Publicznych, 2011 rok.

* Dane ujęte na wykresie nie uwzględniają ankietowanych, którzy nie potrafili określić swojego stosunku do Niemców (pominięto w nich odpowiedzi „trudno powiedzieć”).

Stosunek Rosjan do Polaków dobrze obrazuje otwartość badanych na Polaków w różnych rolach społecznych. Polacy są witani w Rosji najchętniej w charakterze turystów – 89% respondentów nie ma nic przeciwko temu, aby Polacy przyjeżdżali do nich właśnie w tym celu. W innych sytuacjach Rosjanie wykazują mniejszy entuzjazm wobec Polaków, choć odsetek ankietowanych nastawionych do Polaków pozytywnie przeważa nad odsetkiem osób wykazujących negatywne odczucia. Dwie trzecie (66%) badanych nie ma nic przeciwko sąsiadowi z Polski, a 64% – przeciwko polskiemu współpracownikowi w firmie. Relacje, jakie zwykle łączą się z występowaniem osób w tych rolach (zwłaszcza turysty i sąsiada), są stosunkowo najbardziej neutralne, stąd związana z nimi największa otwartość na Polaków. Niewiele mniej respondentów – 61% – twierdzi, że Polak może być ich bliskim przyjacielem, a ponad połowa (56%) uważa, że Polacy mieszkający na stałe w Rosji

Rosjanie są najbardziej otwarci na Polaków w rolach turysty, sąsiada i współpracownika

nie stanowią dla nich problemu. Z kolei prawie połowa (49%) badanych nie miałaby nic przeciwko zięciowi lub synowej z Polski, a 47% – przeciwko otrzymaniu przez Polaka rosyjskiego obywatelstwa. Powyższe zestawienie pokazuje wyraźne różnice w zależności stosunku do Polaków od roli, w jakiej oni występują (od 43% do 89%).



Wykres 5.
Akceptacja Polaków
w różnych rolach społecz-
nych (w %)

Źródło: Instytut Spraw
Publicznych, 2011 rok.

Największe kontrowersje – wskazywane przez 38% badanych – wzbudza możliwość pracy pod kierownictwem polskiego szefa, choć większa grupa – 43% respondentów – nie miałaby nic przeciwko takiej relacji służ-
bowej.

Rosjanie są najbardziej niechętni podległości służbowej polskiemu szefowi, choć i tak większa grupa badanych jest gotowa zaakceptować taką relację w pracy

Poza szefem Polakiem respondenci są także stosunkowo bardziej niechętni wobec przyjmowania przez Polaków rosyjskiego obywatelstwa (38%) i zamieszkiwania przez nich w Rosji na stałe (30%). Również jednak w tym wypadku – podobnie jak we wszystkich odpowiedziach na pytania o role społeczne – akceptacja przewyższa niechęć.

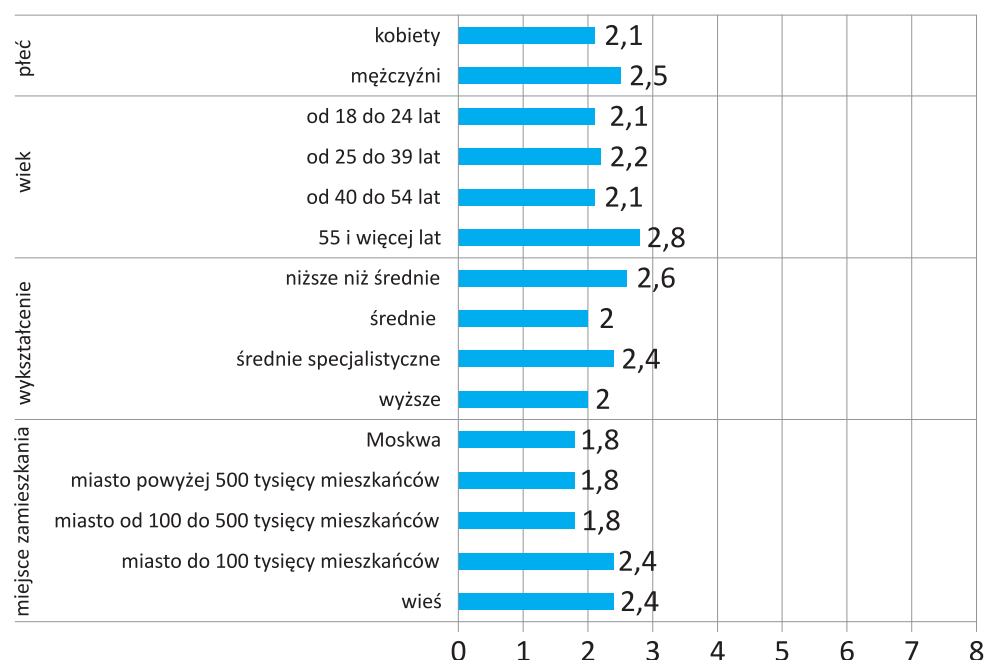
Zestawiając wszystkie uzyskane odpowiedzi i posługując się skalą dystansu społecznego Bogardusa, można ustalić, że średnia odpowiedzi do-

tyczących stosunku do Polaków wynosi 2,3⁴, co pozwala uznać, że Rosjanie są stosunkowo otwarci na Polaków w różnych rolach społecznych.

Pogłębiona analiza odpowiedzi pozwala zauważyć kilka interesujących tendencji. Po pierwsze, wyniki wskazują, że Rosjanki w większym stopniu niż Rosjanie wykazują otwartość na Polaków – dotyczy to zwłaszcza takich kwestii, jak obecność polskiego turysty, sąsiedztwo, praca, kierowanie firmą i przyznanie obywatelstwa. Po drugie, odpowiedzi ankietowanych ujawniają, że skala dystansu społecznego zwiększa się wraz z wiekiem respondentów – dotyczy to szczególnie pięćdziesięcio- i sześćdziesięcioletków i osób starszych. O ile wśród badanych z przedziału wiekowego od 18 do 55 lat średnia odpowiedzi wynosi 2,1–2,2, o tyle dla osób powyżej 55. roku życia współczynnik ten wzrasta do 2,8. Wynika z tego, że rosyjska młodzież i Rosjanie w średnim wieku są bardziej otwarci wobec Polaków niż starsze pokolenie. Po trzecie, bardziej otwarci są zarówno osoby z wyższym wykształceniem, jak i osoby mieszkające w dużych aglomeracjach miejskich niż respondenci z niższym wykształceniem lub mieszkający w mniejszych miejscowościach.

Rosjanie są stosunkowo otwarci na Polaków w różnych rolach społecznych

Najbardziej otwarte na Polaków są kobiety, osoby młodsze, z wyższym wykształceniem i mieszkające w dużych miastach



Wykres 6. Spółeczny dystans Rosjan wobec Polaków w zależności od płci, wieku, wykształcenia i miejsca zamieszkania respondenta (średnia na skali od 0 do 8)

Źródło: Instytut Spraw Publicznych, 2011 rok.

4 Skala dystansu społecznego Bogardusa może w tym wypadku przybrać wartość od 0 (nie mam żadnych zastrzeżeń wobec Polaków lub Niemców) do 8 (sprzeciwiam się jakiegokolwiek obecności Polaków lub Niemców w Rosji).

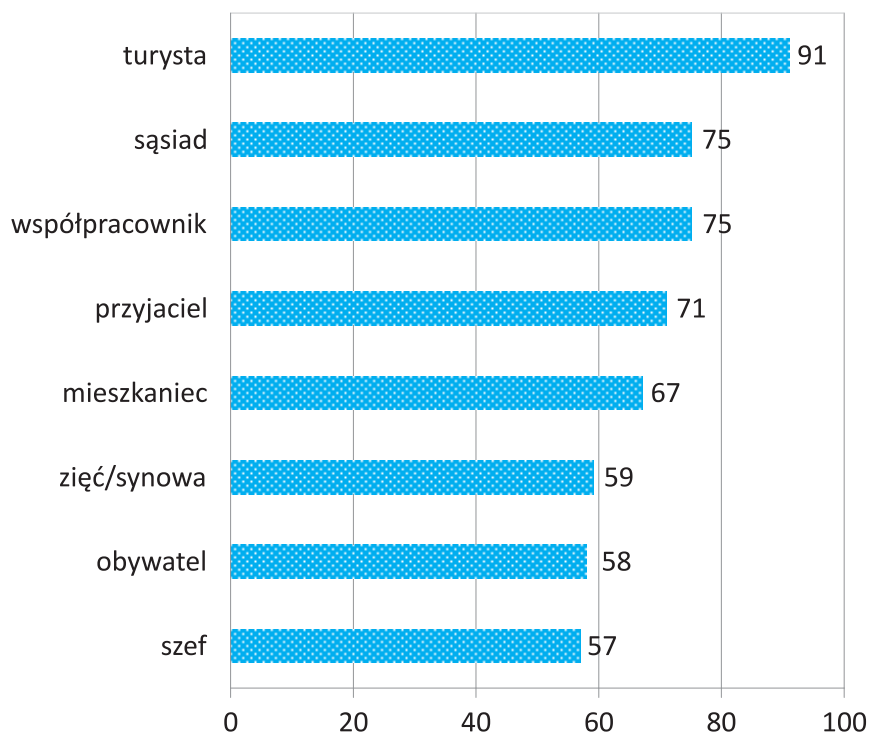
Rosjanie są bardziej otwarci na Niemców niż Polaków, ale kolejność ról społecznych na skali akceptacji jest taka sama

Niemcy, o czym była już mowa, cieszą się większą sympatią Rosjan niż Polacy, co przekłada się zapewne na to, że badani są również bardziej otwarci na Niemców niż na Polaków w różnych rolach społecznych. Mimo że osiągnięte przez Niemców wyniki są wyższe, to jednak kolejność ról na skali akceptacji jest identyczna jak w wypadku Polaków.

Zdecydowana większość (92%) respondentów nie ma nic przeciwko temu, żeby Niemcy przyjeżdżali do Rosji jako turyści. Trzy czwarte (75%) ankietowanych twierdzi, że Niemiec mógłby być ich sąsiadem i współpracownikiem w firmie, a 71% deklaruje, że także przyjacielem. Dwie trzecie (67%) badanych jest otwartych na Niemców jako mieszkańców Rosji, a ponad połowa (59%) zaakceptowałaby Niemca lub Niemkę jako zięcia lub synową i nie ma nic przeciwko nadawaniu im rosyjskiego obywatelstwa (58%) czy pracy w firmie przez nich zarządzanej (57%).

Podobnie jak w wypadku stosunku do Polaków, największe kontrowersje wśród ankietowanych budzi kwestia władzy i podporządkowania Niemcom oraz nadawanie im rosyjskiego obywatelstwa. Na szefa Niemca nie zgadza się 29% rosyjskich ankietowanych, z kolei 30% sprzeciwia się temu, żeby otrzymywali oni rosyjskie obywatelstwo. Zdaniem 23% respondentów, Niemcy nie powinni przyjeżdżać do Rosji na stałe. Jedna piąta (22%) badanych nie zaakceptowałaby wejścia Niemca do swojej rodziny w charakterze małżonka dziecka. I w tym wypadku odpowiedzi pozytywne przewyższają odsetek odpowiedzi negatywnych.

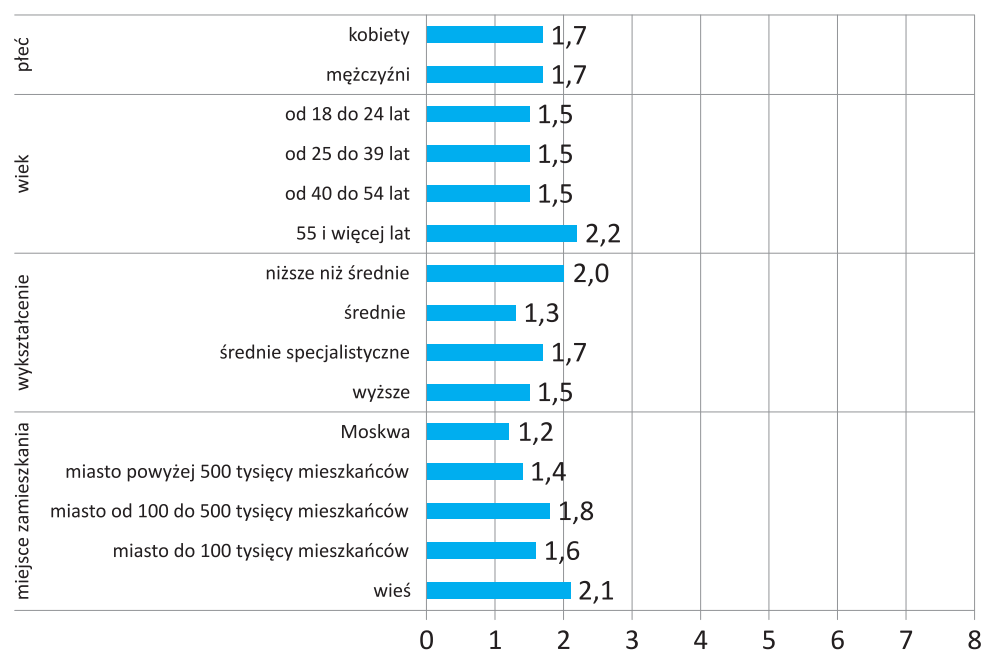
Skala dystansu społecznego Bogardusa pokazuje, że badani Rosjanie są bardzo otwarci na Niemców (średnia 1,7). Nie ma przy tym znaczenia płeć respondentów (inaczej niż w wypadku Polaków), różnice są jednak widoczne w związku z wiekiem ankietowanych – skala dystansu społecznego zwiększa się istotnie w grupie osób pięćdziesięcioletnich i starszych (2,2, – podczas gdy dla pozostałych grup wiekowych średnia wynosi 1,5). Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na porównanie skali dystansu społecznego wobec Polaków i Niemców. Jak wynika z badań, poziom otwartości osób najmniej pozytywnie nastawionych do Niemców (grupa respondentów w wieku 55 i więcej lat – średnia 2,2) pokrywa się z najbardziej przyjaznymi wypowiedziami dotyczącymi Polaków (grupa respondentów od 18 do 55 lat – średnie 2,1 i 2,2).



Wykres 7.
Akceptacja Niemców
w różnych rolach społecz-
nych (w %)

Źródło: Instytut Spraw
Publicznych, 2011 rok.

Najbardziej otwarci na Niemców są mieszkańcy Moskwy i miast powyżej 500 tysięcy mieszkańców, z kolei najmniej – mieszkańcy wsi. Biorąc pod uwagę wykształcenie respondentów, należy zauważyć, że najczęściej w różnych rolach Niemca zaakceptowałyby osoby z wykształceniem średnim (1,3) i wyższym (1,5).



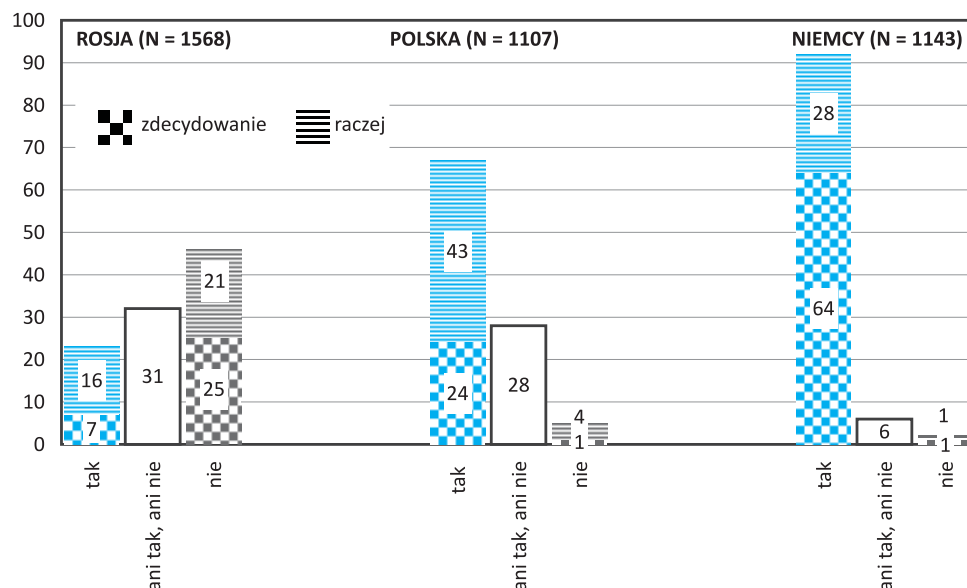
Wykres 8.
Społeczny dystans Rosjan
wobec Niemców w zależno-
ści od płci, wieku, wykształ-
cenia i miejsca zamieszka-
nia respondenta (średnia
na skali od 0 do 8)

Źródło: Instytut Spraw
Publicznych, 2011 rok.

Ogólny obraz Polski i Polaków, jaki wyłania się z uzyskanych odpowiedzi, jest neutralny, choć należy podkreślić stosunkowo dużą otwartość Rosjan na Polaków. Nie jest ona wprawdzie tak duża, jak wobec Niemców, ale dystans, z jakim badani podchodzą do obywateli Polski, jest jednak – uwzględniając zwłaszcza polsko-rosyjską przeszłość – niewielki. Neutralność tę można by więc określić jako „neutralność plus”.



Ankietowani Rosjanie mają lepszą opinię o Niemczech i Polsce niż o własnym państwie. Szczególnie dobrze respondenci oceniają Niemcy⁵.



Wykres 9. „Czy państwo dba o dobro obywateli?” (w %)*

Źródło: Instytut Spraw Publicznych, 2011 rok.

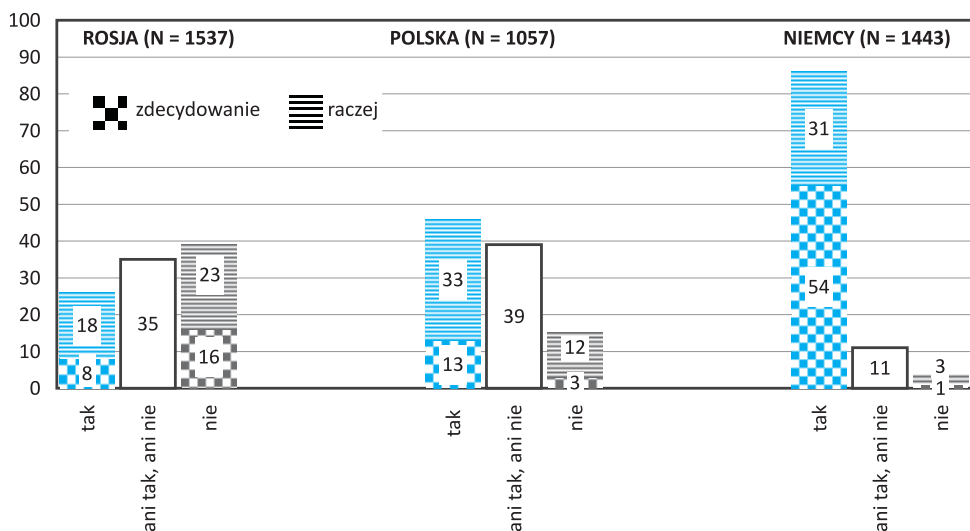
* Dane ujęte na wykresie nie uwzględniają ankietowanych, którzy nie potrafili udzielić odpowiedzi na powyższe pytanie (pominięto w nich odpowiedzi „trudno powiedzieć”).

Niemcy – w opinii Rosjan – są państwem bardzo przyjaznym obywatelowi, dbającym, według aż 92% ankietowanych, o dobro swoich obywateli. Przeciwnie zdanie ma jedynie 2% respondentów. W oczach Rosjan Niemcy są również krajem prężnie się rozwijającym pod względem gospodarczym – 85% badanych uważa, że niemiecka gospodarka rozwija się dobrze (odmienną opinię wyraża zaledwie 4% ankietowanych). Pozytywny obraz Niemiec dopełnia ocena Rosjan na temat poziomu korupcji wśród niemieckich urzędników. Według ponad połowy (51%) respondentów, ła-

Rosjanie lepiej oceniają Polskę i Niemcy niż własny kraj

⁵ Aby uzyskać możliwość lepszego porównania opinii ankietowanych na temat sytuacji w Polsce, Niemczech i Rosji, w niniejszym opracowaniu uwzględniono tylko odpowiedzi pozytywne, negatywne lub neutralne, pomijając odpowiedzi „trudno powiedzieć”. Podane dane w procentach odnoszą się więc jedynie do osób, które udzieliły odpowiedź na dane pytanie, z pominięciem respondentów, którzy wybrali opcję “trudno powiedzieć”.

pownictwo urzędników nie stanowi w Niemczech powszechnego problemu. Przeciwnego zdania jest zdecydowanie mniejszy odsetek badanych – 21%. Opinie te pozostają niezmiennie od lat – w badaniu z 2008 roku jedynie 2% ankietowanych uznało Niemcy za kraj skorumpowany. Szczególnie pozytywnie oceniają Niemcy mieszkańcy Moskwy i innych największych miast rosyjskich. W stolicy, częściej niż w innych regionach Rosji, uważa się, że Niemcy dbają o obywateli (94% – przy średniej dla całej populacji 92%). Większa liczba ankietowanych z Moskwy sądzi również, że niemiecka gospodarka dobrze się rozwija (93% przy średniej 85%). Można więc powiedzieć, że Niemcy są dla Rosjan, zwłaszcza mieszkańców największych miast, krajem wzorcowym w zakresie organizacji państwa i funkcjonowania gospodarki.



Wykres 10.
„Czy gospodarka dobrze się rozwija?” (w %)*

Źródło: Instytut Spraw Publicznych, 2011 rok.

* Dane ujęte na wykresie nie uwzględniają ankietowanych, którzy nie potrafili udzielić odpowiedzi na powyższe pytanie (pominięto w nich odpowiedzi „trudno powiedzieć”).

Opinie na temat Polski nie są aż tak korzystne jak w wypadku Niemiec, ale obraz, który wyłania się z odpowiedzi ankietowanych Rosjan, jest pozytywny. Podobnie jak Niemcy, także Polska jest postrzegana jako państwo dbające o obywateli. Deklaruje tak 67% respondentów, 28% udziela

Podobnie jak Niemcy, także Polska jest postrzegana jako państwo dbające o swoich obywateli. Własny kraj Rosjanie oceniają zdecydowanie gorzej

odpowiedzi neutralnej, opinie negatywne są zaś wyraźnie rzadsze – nie przekraczają 5%.

Podobnie wygląda ocena dotycząca polskiej gospodarki. Zdaniem blisko połowy (46%) ankietowanych, rozwija się ona dobrze – przeciwną opinię

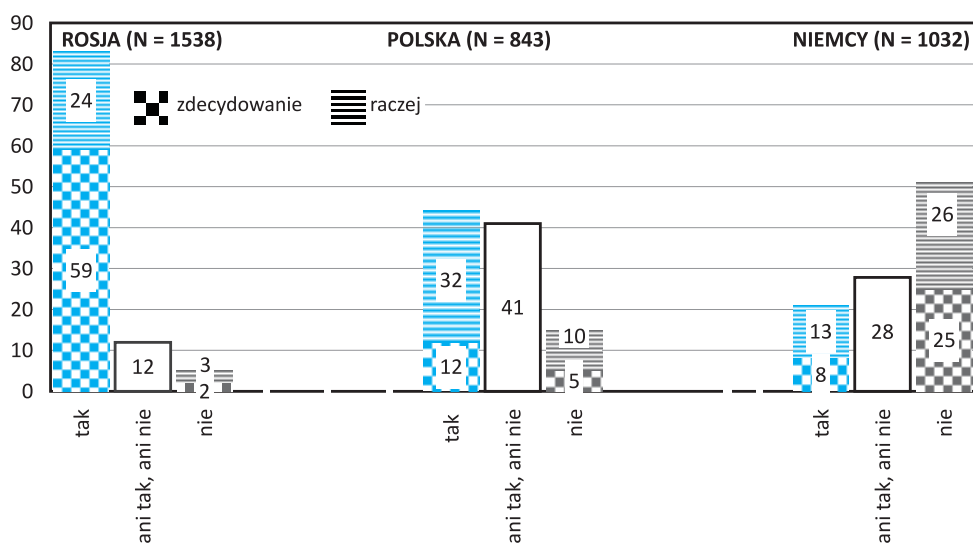
wyraża jedynie 15% respondentów. Także w tym wypadku często (39%) udzielano odpowiedzi „ani tak, ani nie”.

Niejednoznacznie wygląda jednak opinia Rosjan na temat skorumpowania polskich urzędników. Prawie połowa (41%) respondentów zajmuje stanowisko neutralne, z kolei 15% badanych sądzi, że urzędnicy nie biorą łapówek. O panującej wśród polskich urzędników korupcji jest przekonana aż (44%) badanych (w tym 12% – zdecydowanie). Dodajmy, że pytanie o korupcję okazało się najtrudniejsze z czterech pytań o Rosję – aż 47% pytanych Rosjan wybrało odpowiedź „trudno powiedzieć”.

Rosjanie zdecydowanie negatywnie wyrażają się jednak o sytuacji we własnym kraju. Zdaniem ankietowanych, rosyjskie państwo nie troszczy się o swoich obywateli, panuje korupcja, a perspektywy rozwoju gospodarczego są mocno ograniczone. Połowa respondentów (46%) uważa, że władza nie dba o ich los. Jedynie co czwarty ankietowany (23%) ma odmienne zdanie. Niezwykle istotnym problemem jest dla Rosjan korupcja – oceniając urzędników, respondenci dają jednoznaczną odpowiedź: czterech na pięciu (83%) badanych twierdzi, że rosyjscy urzędnicy są skorumpowani, a jedynie 5% jest zdania, że korupcja nie stanowi w ich państwie problemu.

Mimo działań informacyjnych prowadzonych przez obecną władzę, mających na celu przekonanie obywateli, że Rosja przeszła przez kryzys mniej boleśnie niż na przykład gospodarki państw Unii Europejskiej, ankietowani podchodzą do tych przekazów sceptycznie. Ponad jedna trzecia (39%) respondentów nie zgadza się ze stwierdzeniem, że gospodarka rosyjska rozwija się dobrze, w jej potencjał cały czas wierzy jedna czwarta (26%) badanych, z kolei 35% ankietowanych deklaruje, że rosyjska gospodarka nie rozwija się ani dobrze, ani źle.

Co interesujące, największy odsetek tych Rosjan, którzy uważają, że rosyjska gospodarka dobrze się rozwija (35% w porównaniu z 26% średniej dla kraju), jest wśród najmłodszych respondentów. Z kolei najbardziej krytycznie są nastawieni mieszkańcy Moskwy – 18% badanych moskwičan wierzy w rozwój rosyjskiej gospodarki (w porównaniu z 26% średniej dla kraju), wątpi zaś połowa z nich (przy średniej 39% w całym kraju). Moskwičan szczególnie surowo oceniają także skorumpowanie rosyjskich urzędników (91% – średnia 83%). Wyniki te można połączyć z faktem, że to właśnie w rosyjskiej stolicy odbywały się ostatnie protesty przeciwko obecnej władzy.



Wykres 11.
„Czy urzędnicy są skorumpowani?” (w %)*

Źródło: Instytut Spraw Publicznych, 2011 rok.

* Dane ujęte na wykresie nie uwzględniają ankietowanych, którzy nie potrafili udzielić odpowiedzi na powyższe pytanie (pominięto w nich odpowiedzi „trudno powiedzieć”).

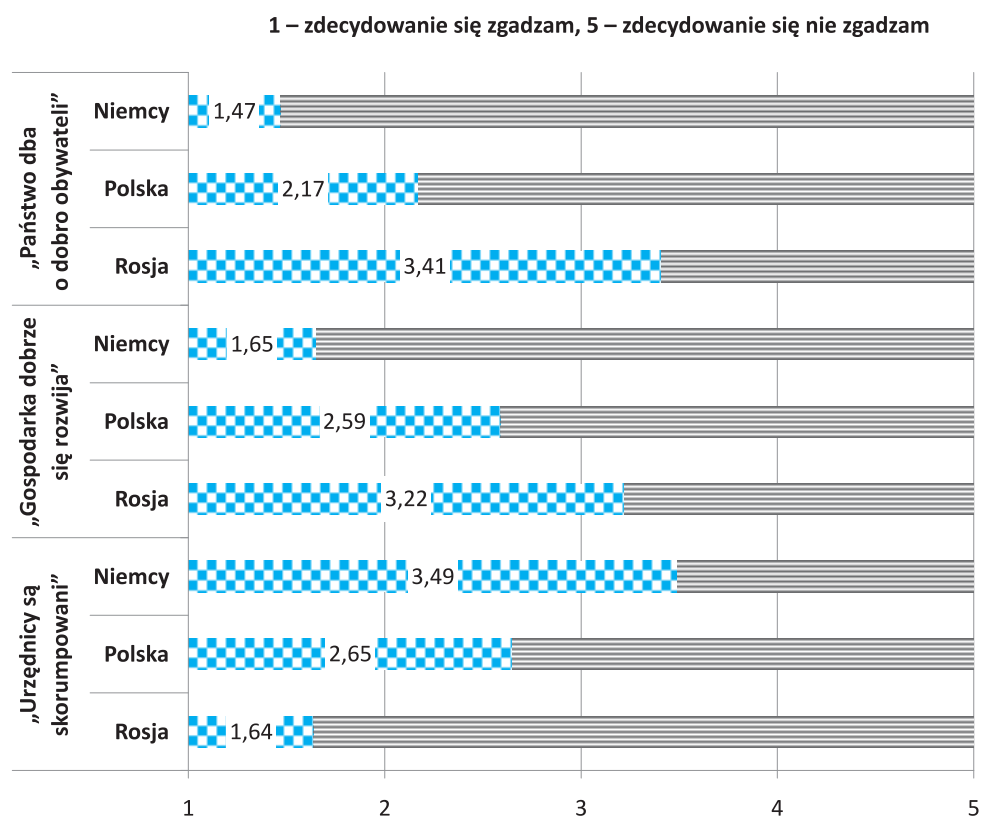
Polska jest postrzegana jako państwo, któremu bliżej do standardów polityczno-ekonomicznych panujących w Niemczech, niż do rosyjskich

Porównanie sytuacji w trzech państwach pokazuje, że Polska jest przez ankietowanych postrzegana jako kraj, któremu jest bliżej do standardów polityczno-ekonomicznych panujących w Niemczech niż w Rosji. Potwierdzają to odpowiedzi dotyczące troski o dobro obywatela, a także ocena rozwoju polskiej gospodarki.

Za kolejny czynnik świadczący o tym, że Polska zaczyna być postrzegana jako część Zachodu, można uznać stosunek ankietowanych do towarów wytworzonych w Polsce. Informacja, że określony towar został wyprodukowany w Polsce, zachęca do jego zakupu jedną piątą badanych Rosjan. Jedynie 8% ankietowanych czuje się tą wiadomością zniechęconych, a zdecydowanie ponad połowa (61%) respondentów nie czuje się ani zachęcona, ani zniechęcona tym, że dane produkty zostały wytworzone przez Polaków.

Obraz Polski wyłaniający się z odpowiedzi udzielanych przez ankietowanych – mimo swojego ogólnie pozytywnego wydźwięku – ukazuje również dziedziny, w których Warszawie bliżej do Moskwy niż Berlina. Ważny przykład stanowi pytanie dotyczące skorumpowania urzędników. Zdaniem ankietowanych Rosjan, sytuacja w Polsce odbiega od standardów niemieckich. Odpowiedzi sugerujące występowanie problemu korupcji w Polsce mogą się wiązać z postrzeganiem Polski jako byłego państwa komunistycznego, w państwach tych bowiem korupcja jest zazwyczaj

istotnym problemem. Z drugiej strony, trudno w kwestii uczciwości konkurować z Niemcami, którzy stanowią dla Rosjan wzór etyki urzędniczej i kojarzą się – o czym była już mowa – z cechami związanymi z porządkiem. Pod tym względem opinie Rosjan o korupcji w Polsce są więc niesprecyzowane, nadal jednak lepsze niż oceny urzędników rosyjskich.

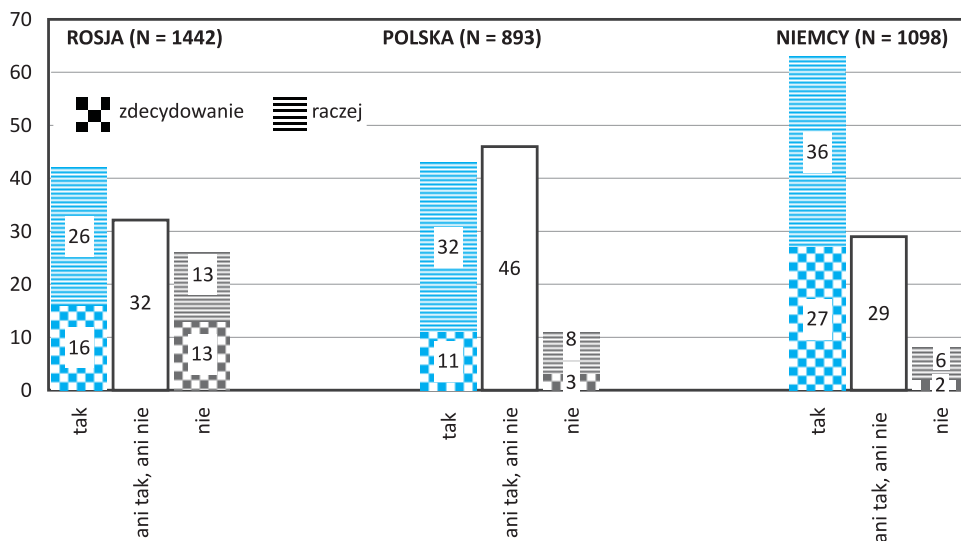


Wykres 12.
Sytuacja w państwie (średnie odpowiedzi)

Źródło: Instytut Spraw Publicznych, 2011 rok.

Rosjanie negatywnie oceniają swoje państwo, ale mają lepsze zdanie na temat wolności rosyjskich mediów. Blisko połowa (42%) ankietowanych sądzi, że media w Rosji są wolne i mogą krytykować rząd, jedna trzecia (32%) ma w tej kwestii opinię neutralną, z kolei jedna czwarta (26%) respondentów uważa, że w Rosji nie ma wolnych mediów. Takie wyniki mogą być pewnym zaskoczeniem, w państwach Europy Zachodniej panuje bowiem przekonanie, że rosyjskie media są wyrazicielami poglądów elity rządzącej.

Pozytywne opinie o wolności mediów dotyczą wszystkich trzech krajów uwzględnionych w badaniu. W wypadku Niemiec odsetek takich odpowiedzi zdecydowanie jednak przeważa, z kolei w wypadku Polski podobnie rozkładają się odpowiedzi wskazujące, że media są wolne (43%), albo sugerujące, że ankietowany nie potrafi jednoznacznie tego określić (46%).



Wykres 13.
„Czy są wolne media, które
mogą krytykować rząd?”
(w %)*

Źródło: Instytut Spraw
Publicznych, 2011 rok.

* Dane ujęte na wykresie nie uwzględniają ankietowanych, którzy nie potrafili udzielić odpowiedzi na powyższe pytanie (pominięto w nich odpowiedzi „trudno powiedzieć”).

Wyjaśnienia takiej rozbieżności w poglądach Rosjan na temat, z jednej strony, własnego państwa, z drugiej zaś strony – wolności mediów, można szukać na przykład w definicji mediów. Gdy w katalogu umieścimy nie tylko tradycyjne środki komunikacji masowej, a więc telewizję czy radio, ale także tak zwane nowe media, do których zaliczymy wszystko to, co udostępnia Internet (portale informacyjne, blogi, portale społecznościowe, YouTube), wówczas postrzeganie rosyjskich mediów jako niezależnych ma silne umocowanie w faktach. Internet jest bowiem miejscem nieskrępowanym oficjalną cenzurą, co sprawia, że publikuje się tam wiele materiałów krytykujących działania obecnej władzy.

Aby lepiej zrozumieć stosunek badanych Rosjan do sytuacji mediów we własnym państwie, warto dodatkowo przyjrzeć się odpowiedziom udzielanym przez różne grupy ankietowanych. W niezależność środków masowego przekazu w Rosji wierzy połowa (51%) najmłodszych respondentów z przedziału wiekowego od 18 do 24 lat. Na pogląd młodych Rosjan mają zapewne wpływ rodzaje źródeł, z których czerpią informacje – pięciokrotnie częściej niż osoby z grupy wiekowej 55 i więcej lat korzystają oni z Internetu, który, jak już podkreślano, jest obecnie uznawany za przestrzeń najbardziej odporną na odgórne sterowanie i rządową kontrolę. Mniej ufni są z kolei starsi ankietowani (w wieku 40 i więcej lat), korzystający prawie wyłącznie z tradycyjnych środków przekazu medialnego. Ich krytycyzm jest prawdopodobnie spowodowany również tym, że pamiętają lata dzie-

więćdziesiąte XX wieku, kiedy panował pluralizm w mediach tradycyjnych, zniszczony przez Władimira Putina po 2000 roku.

the \mathbb{R}^n is a linear space over \mathbb{R} with the usual addition and scalar multiplication. The inner product is defined by

$$(x, y) = x_1 y_1 + x_2 y_2 + \dots + x_n y_n \quad (1)$$

where $x = (x_1, x_2, \dots, x_n)$ and $y = (y_1, y_2, \dots, y_n)$ are vectors in \mathbb{R}^n . The norm of a vector x is defined by

$$\|x\| = \sqrt{(x, x)} = \sqrt{x_1^2 + x_2^2 + \dots + x_n^2} \quad (2)$$

The distance between two vectors x and y is defined by

$$d(x, y) = \|x - y\| = \sqrt{(x - y, x - y)} \quad (3)$$

The angle between two vectors x and y is defined by

$$\cos \theta = \frac{(x, y)}{\|x\| \|y\|} \quad (4)$$

The orthogonal projection of a vector x onto a vector y is defined by

$$p_y(x) = \frac{(x, y)}{(y, y)} y \quad (5)$$

The orthogonal distance from a vector x to a vector y is defined by

$$d(x, y) = \|x - p_y(x)\| \quad (6)$$

The orthogonal distance from a vector x to a subspace S is defined by

$$d(x, S) = \inf_{y \in S} \|x - y\| \quad (7)$$

The orthogonal distance from a point x to a line L is defined by

$$d(x, L) = \inf_{y \in L} \|x - y\| \quad (8)$$

The orthogonal distance from a point x to a plane P is defined by

$$d(x, P) = \inf_{y \in P} \|x - y\| \quad (9)$$

RELACJE ROSJI Z ZACHODEM – ZANIKAJĄCE OBAWY PRZED POLSKĄ INTRYGĄ?



Polska stara się wzmocnić swoją pozycję w Unii Europejskiej i współkształtować unijną politykę wobec Rosji, ponadto wspiera rozwój dobrych stosunków Unii Europejskiej i państw poradzieckich ze Stanami Zjednoczonymi. Jako inicjator programu Partnerstwa Wschodniego próbuje również dbać o dalszą integrację sześciu⁶ byłych republik Związku Radzieckiego z Unią Europejską. Tymczasem kraje te nadal są uważane przez Rosję za należące do jej strefy wpływów. Podejmując wspomnianą aktywność, Polska jest czasem uznawana za państwo prowadzące politykę uniemożliwiającą Rosji swobodne i zgodne z jej doktryną działanie na arenie międzynarodowej. Jak wskazują odpowiedzi ankietowanych Rosjan, Polska nie jest jednak odbierana jako „wróg numer jeden”, którego głównym celem jest psucie polityki Rosji wobec innych państw. Wiele polskich działań nie znajduje akceptacji respondentów, nie oznacza to jednak, że – zdaniem rosyjskich ankietowanych – Polska powinna być postrzegana jako kraj dążący do dyskredytacji Moskwy w oczach Zachodu i krajów Wspólnoty Niepodległych Państw.

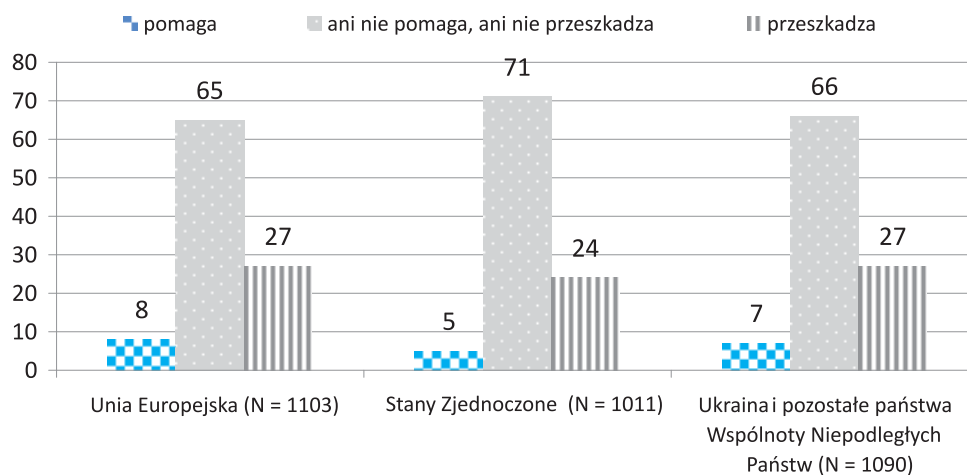
Zdaniem Rosjan, Warszawa ani nie pomaga, ani nie przeszkadza w nawiązywaniu przez Rosję ściślejszej współpracy z takimi partnerami, jak Unia Europejska, Stany Zjednoczone czy Ukraina i pozostałe kraje Wspólnoty Niepodległych Państw. Trzy czwarte (71%) respondentów uważa, że Polska ani nie pomaga, ani nie przeszkadza w nawiązaniu ściślejszej współpracy Rosji ze Stanami Zjednoczonymi. W wypadku Unii Europejskiej oraz Ukrainy i pozostałych krajów Wspólnoty Niepodległych Państw odsetek odpowiedzi neutralnych wynosi odpowiednio 65% i 66%. Zdecydowanie rzadziej pojawiają się opinie, że Polacy przeszkadzają Rosji w nawiązaniu ściślejszej współpracy z tymi partnerami. Zdaniem jednej czwartej (27%) badanych, dzieje się tak w zakresie relacji Rosji z Unią Europejską, Ukrainą i krajami Wspól-

Polska ani nie pomaga, ani nie przeszkadza w nawiązywaniu współpracy Rosji z zagranicznymi partnerami

⁶ Państwa do których skierowana jest inicjatywa Partnerstwa Wschodniego: Armenia, Azerbejdżan, Białoruś, Gruzja, Mołdawia i Ukraina

noty Niepodległych Państw. W opinii 24% respondentów Polska utrudnia rozwój kooperacji ze Stanami Zjednoczonymi. Niewielkie grupy badanych (5–8%) sądzą, że Polska pomaga w rozwoju tych relacji.

Wykres 14.
Wpływ Polski na ściślejsze relacje Rosji z Unią Europejską, Stanami Zjednoczonymi i Ukrainą oraz pozostałymi państwami Wspólnoty Niepodległych Państw (w %)*



Źródło: Instytut Spraw Publicznych, 2011 rok.

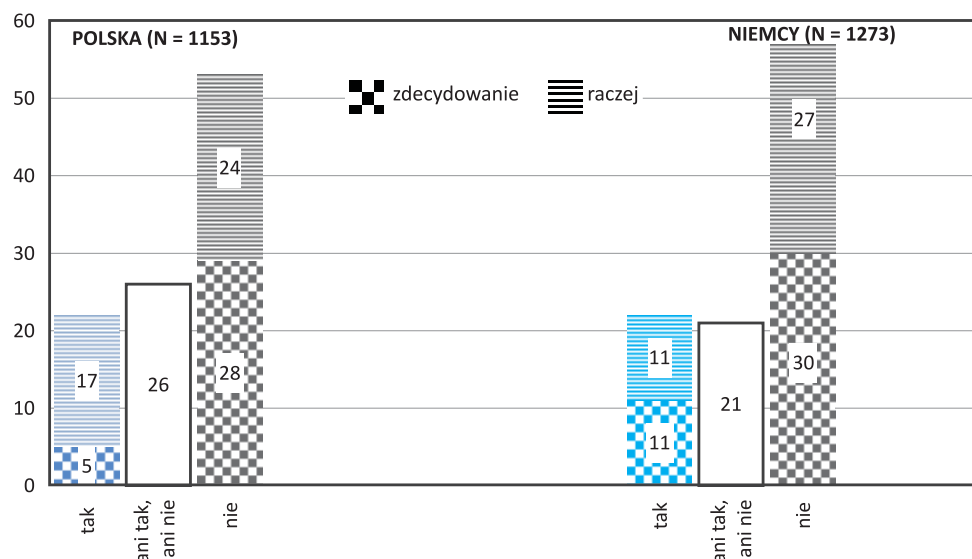
* Dane ujęte na wykresie nie uwzględniają ankietowanych, którzy nie potrafili udzielić odpowiedzi na powyższe pytanie (pominięto w nich odpowiedzi „trudno powiedzieć”).

Polska – w ocenie połowy (52%) ankietowanych – nie stanowi i nie będzie w przyszłości stanowić zagrożenia dla Rosji. Jedna czwarta (26%) badanych wskazuje odpowiedź neutralną, a 22% respondentów uznaje, że ze strony Warszawy może się pojawić w przyszłości pewne zagrożenie. Polska jest postrzegana lepiej niż w 2008 roku, gdy 27% ankietowanych Rosjan widziało w niej wroga⁷. Taki obraz był spowodowany postawą Polski podczas konfliktu w Gruzji. Badanie przeprowadzono we wrześniu, a więc już po zaangażowaniu się Polski, zwłaszcza ówczesnego prezydenta Lecha Kaczyńskiego, po stronie gruzińskiej.

Powyższe dane warto zestawić z innymi wynikami, pokazującymi podejście Rosjan do Polski w wymiarze ich stosunku do innych państw. W badaniu przeprowadzonym przez Centrum Lewady w 2011 roku Rosjanie, wymieniając pięć państw, które mogliby nazwać najbliższymi przyjaciółmi i sojusznikami Rosji, na pierwszym miejscu wspominają Białoruś (35%) i Kazachstan (33%). Polska – z 3% uzyskanych odpowiedzi (prawie niezmiennie od 2005 roku – najwyższy uzyskany odsetek wynosił 5%) – znajduje się daleko w tyle za Ukrainą (21%), Niemcami (20%), Chinami (18%), Indiami (16%), Kubą (13%) czy Izraelem (5%), plasując się na dwudziestym szóstym miejscu, ale na równi z Wielką Brytanią. Z kolei wymieniając pięć państw najbardziej

⁷ Dane na podstawie wyników badań przeprowadzonych przez Centrum Lewady w 2008 roku.

nieprzyjaznych, wrogo nastawionych do Rosji, ankietowani w 2001 roku wskazali Polskę (20%) na siódmym miejscu – po Gruzji (50%), Łotwie (35%), Litwie (34%), Stanach Zjednoczonych (33%), Estonii (30%) i Ukrainie (20%). Niemcy – z 4% odpowiedzi – znalazły się na szesnastym miejscu⁸.



Wykres 15.
„Czy dane państwo może stanowić w przyszłości zagrożenie dla Rosji?” (w %)*

Źródło: Instytut Spraw Publicznych, 2011 rok.

* Dane ujęte na wykresie nie uwzględniają ankietowanych, którzy nie potrafili udzielić odpowiedzi na powyższe pytanie (pominięto w nich odpowiedzi „trudno powiedzieć”).

Przyglądając się stosunkowi ankietowanych do działań Polski, należy uznać, że Rosjanie widzą we współczesnej Polsce państwo, które w znakomitej większości wypadków „ani nie pomaga, ani nie przeszkadza” Moskwie w osiągnięciu celów własnej polityki zagranicznej. Jak się wydaje, coraz mniej Rosjan żywi przekonanie o „polskiej intrydze” – obecne w rosyjskim myśleniu od stu kilkudziesięciu lat. Trzeba jednak pamiętać, że stosunki między Polską i Rosją są zbudowane na fundamencie złożonych, czasem zaś wzajemnie sprzecznych dążeń. W wypadku nagłego pojawienia się konfliktu interesów w sferze współpracy Rosji z Unią Europejską, Stanami Zjednoczonymi czy krajami Wspólnoty Niepodległych Państw liczba Rosjan, którzy będą oskarżać Polskę o prowadzenie polityki „przeszkadzania” w nawiązaniu ściślejszej współpracy z partnerami, może szybko i wyraźnie wzrosnąć. Źródła potencjalnego sporu pozostają uśpione – obecnie nie ma przemian demokratycznych porównywalnych na przykład z pomarańczową rewolucją na Ukrainie, które Polska mogłaby wspierać, angażując się intensywnie w jednym z państw tak zwanej

⁸ Dane na podstawie wyników badań przeprowadzonych przez Centrum Lewady w 2011 roku.

rosyjskiej strefy wpływów, nie ma również ważnych umów Unii Europejskiej z Rosją, które Polska mogłaby wetować.



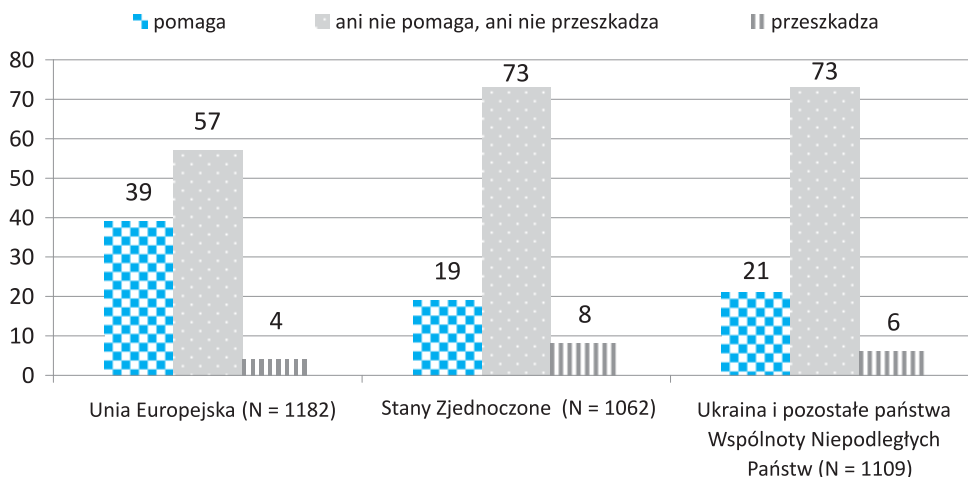
Ważnym sojusznikiem Rosji są – zdaniem ankietowanych – Niemcy. Berlin znacznie lepiej niż Warszawa wypada w opiniach badanych dotyczących nawiązywania przez Rosję ściślejszej współpracy z międzynarodowymi partnerami.

Zarówno w wypadku pomocy w umacnianiu współpracy z Unią Europejską i Stanami Zjednoczonymi, jak i z Ukrainą oraz pozostałymi krajami Wspólnoty Niepodległych Państw, większość Rosjan sądzi, że Niemcy ani nie pomagają, ani nie przeszkadzają w nawiązaniu ściślejszych relacji. Takie zdanie wyraża 57% respondentów w wypadku Unii Europejskiej i 73% badanych w wypadku Stanów Zjednoczonych oraz Ukrainy wraz z pozostałymi krajami Wspólnoty Niepodległych Państw. W badaniu pojawiają się jednak liczne odpowiedzi ankietowanych, w których podkreślają oni istotną rolę niemieckiego wsparcia. Inaczej niż w wypadku Polski, odpowiedzi pozytywne przeważają zawsze nad odpowiedziami negatywnymi.

Pomoc Berlina w nawiązywaniu ściślejszej współpracy jest najbardziej widoczna w stosunkach Rosji z Unią Europejską. Dostrzega ją 39% respondentów – odmiennego zdania jest jedynie 4% ankietowanych. Jedna piąta (21%) badanych Rosjan twierdzi również, że Niemcy mają pozytywny wpływ na stosunki Moskwy z Ukrainą i pozostałymi krajami Wspólnoty Niepodległych Państw, a 19% – ze Stanami Zjednoczonymi. Przeciwną opinię wyraża odpowiednio 6% i 8% respondentów.

Pozytywny obraz Niemiec jako sojusznika Rosji dopełnia ocena potencjalnego zagrożenia płynącego z ich strony. Ponad połowa (57%) ankietowanych twierdzi, że Niemcy nie będą zagrażać bezpieczeństwu Rosji w przyszłości – inaczej uważa 22% respondentów. Ponadto, jak wynika z badań sondażowych przeprowadzonych w 2008 roku przez Centrum Lewady, jedynie 2% badanych widzi w Niemcach wroga państwa rosyjskiego. Można zaryzykować tezę, że Niemcy są postrzegani przez Rosjan jako ich najlepszy zachodni sojusznik, pomagający Rosji w jej relacjach z Zachodem. Warto jednak zauważyć, że odpowiedzi Rosjan dotyczące potencjalnego zagrożenia ze strony Polski i Niemiec są bardzo podobne.

Wykres 16.
Wpływ Niemiec na ściślejsze relacje Rosji z Unią Europejską, Stanami Zjednoczonymi i Ukrainą oraz pozostałymi państwami Wspólnoty Niepodległych Państw (w %)*



Źródło: Instytut Spraw Publicznych, 2011 rok.

* Dane ujęte na wykresie nie uwzględniają ankietowanych, którzy nie potrafili udzielić odpowiedzi na powyższe pytanie (pominięto w nich odpowiedzi „trudno powiedzieć”).

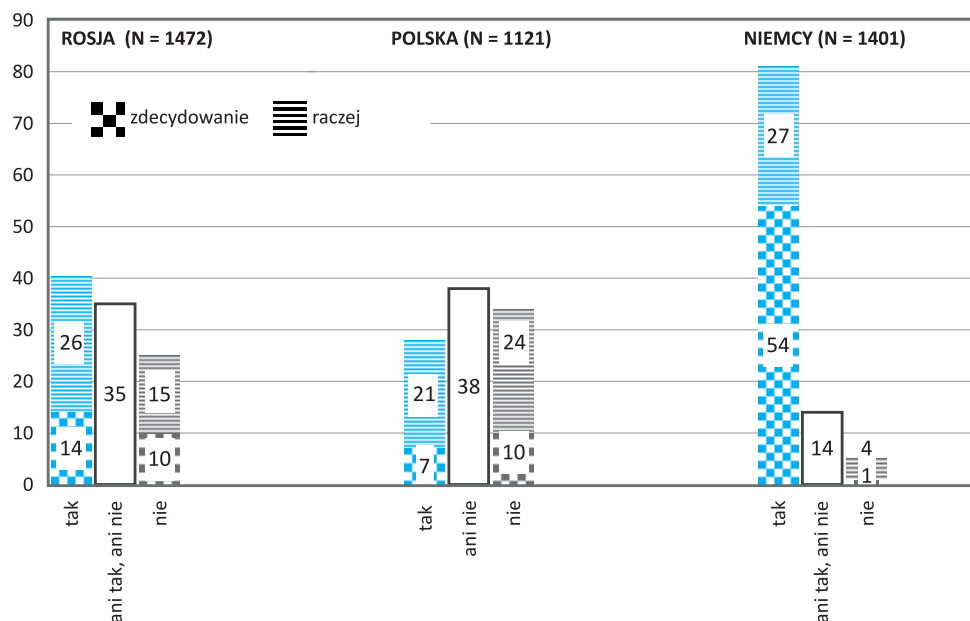
Niemcy są uznawane przez respondentów za państwo mające duże znaczenie w Europie – taką opinię wyraża trzy czwarte (81%) badanych Rosjan. Odmiennego zdania jest jedynie 5% ankietowanych.

Istotną rolę Niemiec w Europie szczególnie silnie podkreślają mieszkańcy Moskwy. Taką opinię wyraża aż 92% ankietowanych moskwičan, co jest wartością wyższą od średniej ogólnokrajowej (81%). Warto również zwrócić uwagę na rozkład głosów ze względu na podział na okręgi federalne. Znaczenie państwa niemieckiego dostrzegają najwyraźniej mieszkańcy Okręgu Północno-Zachodniego, w którego skład wchodzi między innymi Sankt Petersburg – drugi istotny ośrodek Rosji, oraz Obwód Kaliningradzki, którego mieszkańcy mają prawdopodobnie najwięcej kontaktów z Niemcami w porównaniu z Rosjanami z innych regionów kraju. W Okręgu Północno-Zachodnim aż 94% respondentów potwierdza, że Niemcy są krajem o dużym znaczeniu w Europie.

Rosjanie nie mają jednoznacznej opinii na temat Polski: ponad jedna czwarta (28%) ankietowanych uznaje, że Polska odgrywa ważną rolę, jedna trzecia (34%) jest jednak odmiennego zdania, a 38% badanych wskazuje odpowiedź „ani tak, ani nie”.

Rosja nie odgrywa tak ważnej roli jak Niemcy, ale znaczy w Europie więcej niż Polska

Zdaniem 40% respondentów, Rosja ma duże znaczenie w Europie – odmiennego zdania jest blisko jedna czwarta badanych Rosjan. Według ankietowanych, Rosjan nie pełni tak ważnej funkcji jak Niemcy, ale znaczy w Europie więcej niż Polska.



Wykres 17.
„Czy dane państwo ma duże znaczenie w Europie?” (w %)*

Źródło: Instytut Spraw Publicznych, 2011 rok.

* Dane ujęte na wykresie nie uwzględniają ankietowanych, którzy nie potrafili udzielić odpowiedzi na powyższe pytanie (pominięto w nich odpowiedzi „trudno powiedzieć”).

Analiza uzyskanych odpowiedzi pokazuje zależność między opiniami na temat znaczenia danego państwa w Europie a ocenami wpływu Warszawy i Berlina na międzynarodową pozycję Rosji. Z odpowiedzi wynika, że osoby, które uznają Niemcy lub Polskę za państwo pomagające Rosji w nawiązaniu ściślejszej współpracy z Unią Europejską, ze Stanami Zjednoczonymi oraz z Ukrainą i pozostałymi krajami Wspólnoty Niepodległych Państw, częściej niż pozostali respondenci dostrzegają również duże znaczenie Niemiec lub Polski w Europie. Może to być związane z przekonaniem, że ci, którzy wspierają, są ważni. Można to jednak wytłumaczyć także odmiennie – założenie, że dane państwo odgrywa istotną rolę, wywołuje poczucie, że pomaga ono Rosji. Trudno jednak stwierdzić, która z tych interpretacji w większym stopniu odpowiada rzeczywistym motywacjom badanych z tej grupy.

Tabela 6.
Znaczenie Polski i Niemiec w Europie (1 – duża rola w Europie, 5 – mała rola w Europie) a wpływ Polski na stosunki Rosji z Unią Europejską, Stanami Zjednoczonymi oraz Ukrainą i pozostałymi krajami Wspólnoty Niepodległych Państw

Polska				
	pomaga	ani nie pomaga, ani nie przeszkadza	przeszkadza	średnia
Współpraca z Unią Europejską (N = 912)	2,7	3,0	3,4	3,1
Współpraca z Ukrainą i innymi krajami Wspólnoty Niepodległych Państw (N = 896)	2,3	3,0	3,5	3,1
Współpraca ze Stanami Zjednoczonymi (N = 847)	2,4	3,1	3,3	3,1
Niemcy				
Współpraca z Unią Europejską (N = 1104)	1,4	1,9	1,8	1,7
Współpraca z Ukrainą i innymi krajami Wspólnoty Niepodległych Państw (N = 1036)	1,5	1,8	1,9	1,7
Współpraca ze Stanami Zjednoczonymi (N = 912)	1,5	1,7	2,2	1,7

Źródło: Instytut Spraw Publicznych, 2011 rok.



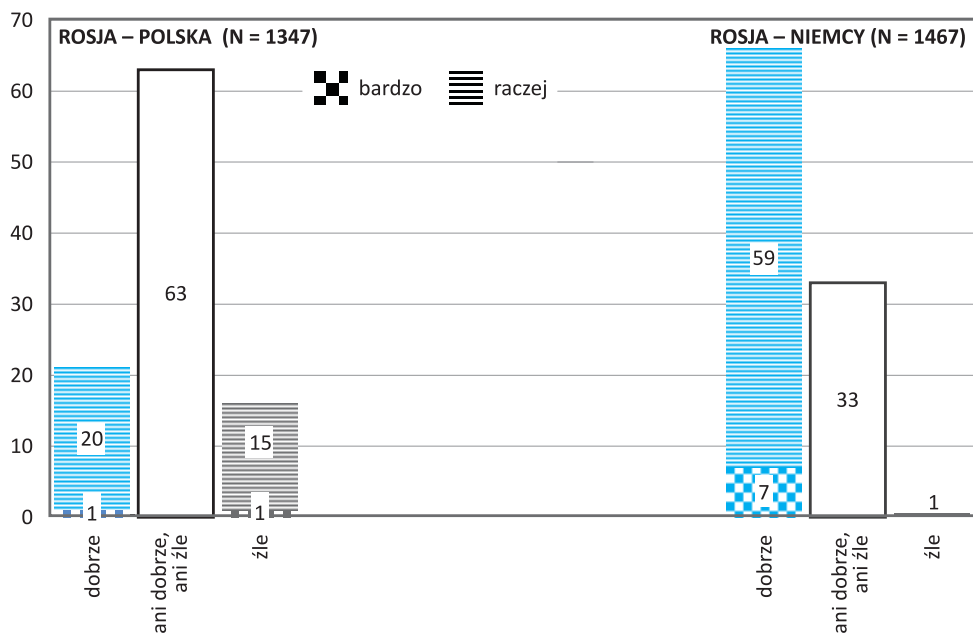
Ankietowani Rosjanie czują do Niemców większą sympatię niż do Polaków. Podobne opinie dotyczą oceny relacji między państwami uwzględnionymi w badaniu. W oczach respondentów Rosja ma zdecydowanie lepsze stosunki z Niemcami niż z Polską. Oceniając relacje rosyjsko-niemieckie, ponad połowa (59%) badanych uważa, że układają się one dobrze, 7% twierdzi, że nawet bardzo dobrze (w sumie pozytywnie ocenia je więc 66%), z kolei jedna trzecia (33%) uznaje, że nie są ani dobre, ani złe. Negatywnie o relacjach Rosji z Niemcami wypowiedzieli się zaledwie 1% ankietowanych.

Stosunki rosyjsko-niemieckie są oceniane zdecydowanie lepiej niż relacje rosyjsko-polskie

Porównując odpowiedzi Rosjan dotyczące stosunków rosyjsko-niemieckich ze skojarzeniami, jakie wywołuje u nich słowo „Niemcy”, można założyć, że respondenci oddzielają teraźniejszość od przeszłości. Negatywne asocjacje związane z doświadczeniami wielkiej wojny ojczyźnianej nie wpływają na współczesny, pozytywny obraz dwustronnych relacji między tymi państwami. Być może na taki stan rzeczy ma wpływ między innymi to, w jaki sposób ankietowani interpretują wydarzenia historyczne. Wojna i faszyzm zapisały się w pamięci ludzkiej ogromnym cierpieniem i bólem, ale to Związek Radziecki, nie zaś Trzecia Rzesza, wyszedł z tych walk zwycięsko. Pamięć i duma z wydarzeń drugiej wojny światowej, przy jednoczesnym jasnym uznawaniu przez Niemcy swojej winy za zbrodnie XX wieku, zniwelowały oddziaływanie na obecną współpracę negatywnych skojarzeń związanych z trudną przeszłością. Istotną rolę odegrał również powojenny podział na dwa państwa niemieckie. Propaganda związana z istnieniem Republiki Federalnej Niemiec i Niemieckiej Republiki Demokratycznej wszystkie winy za okres nazizmu przypisywała Niemcom Zachodnim. Pozytywne opinie, jakie Rosjanie mają na temat stosunków rosyjsko-niemieckich, można także łączyć z (widoczną w wynikach badań) bardzo dobrą oceną – a nawet z podziwianiem przez nich – stanu niemieckiej gospodarki oraz ze ścisłą i szeroką wymianą gospodarczą między oboma krajami.

Wykres 18.
Ocena stosunków rosyjsko-
polskich i rosyjsko-nie-
mieckich (w %)*

Źródło: Instytut Spraw
Publicznych, 2011 rok.



* Dane ujęte na wykresie nie uwzględniają ankietowanych, którzy nie potrafili udzielić odpowiedzi na powyższe pytanie (pominięto w nich odpowiedzi „trudno powiedzieć”).

Stosunki między Rosją i Polską pozytywnie ocenia 21% badanych. Nie oznacza to jednak, że ogólnie relacje dwustronne są odbierane jako negatywne – największa grupa respondentów (63%) uznaje stosunki Warszawy z Moskwą za neutralne. Wybierając odpowiedź „ani dobrze, ani źle”, ankietowani podkreślają raczej poprawną współpracę, której daleko jednak do poziomu prezentowanego w stosunkach Moskwy z Berlinem.

Najliczniejsza grupa badanych uznaje relacje polsko-rosyjskie za ani dobre, ani złe, a prawie połowa uważa, że w ostatnich trzech latach nie uległy one zmianie

Relacje dwustronne między Polską a Rosją negatywnie ocenia 16% respondentów. Odsetek ten zdecydowanie przewyższa liczbę negatywnych odpowiedzi dotyczących stosunków Rosji z Niemcami. Mimo istnienia wielu respondentów rosyjskich stawiających relacje z Polską w niekorzystnym świetle, liczniejsza jest grupa ankietowanych, którzy odnoszą się do tej współpracy pozytywnie i dobrze ją oceniają.

Oceniając zmiany w relacjach Rosji i Polski w ostatnich trzech latach, jedna trzecia (31%) ankietowanych twierdzi, że w minionym okresie stosunki te się pogorszyły, ponad połowa (54%) nie dostrzega żadnych zmian, z kolei 15% respondentów uważa, że w ciągu ostatnich lat nastąpiła poprawa dwustronnych stosunków. Mimo że dla większości Rosjan Polska

pozostaje takim samym partnerem, jakim była wcześniej, spory odsetek ankietowanych ocenia jednak, że relacje polsko-rosyjskie się pogorszyły.



Wykres 19.
„Czy w ciągu ostatnich trzech lat stosunki rosyjsko-polskie poprawiły się, czy też pogorszyły?”
(N = 1267; w %)*

Źródło: Instytut Spraw Publicznych, 2011 rok.

* Dane ujęte na wykresie nie uwzględniają ankietowanych, którzy nie potrafili udzielić odpowiedzi na powyższe pytanie (pominięto w nich odpowiedzi „trudno powiedzieć”).

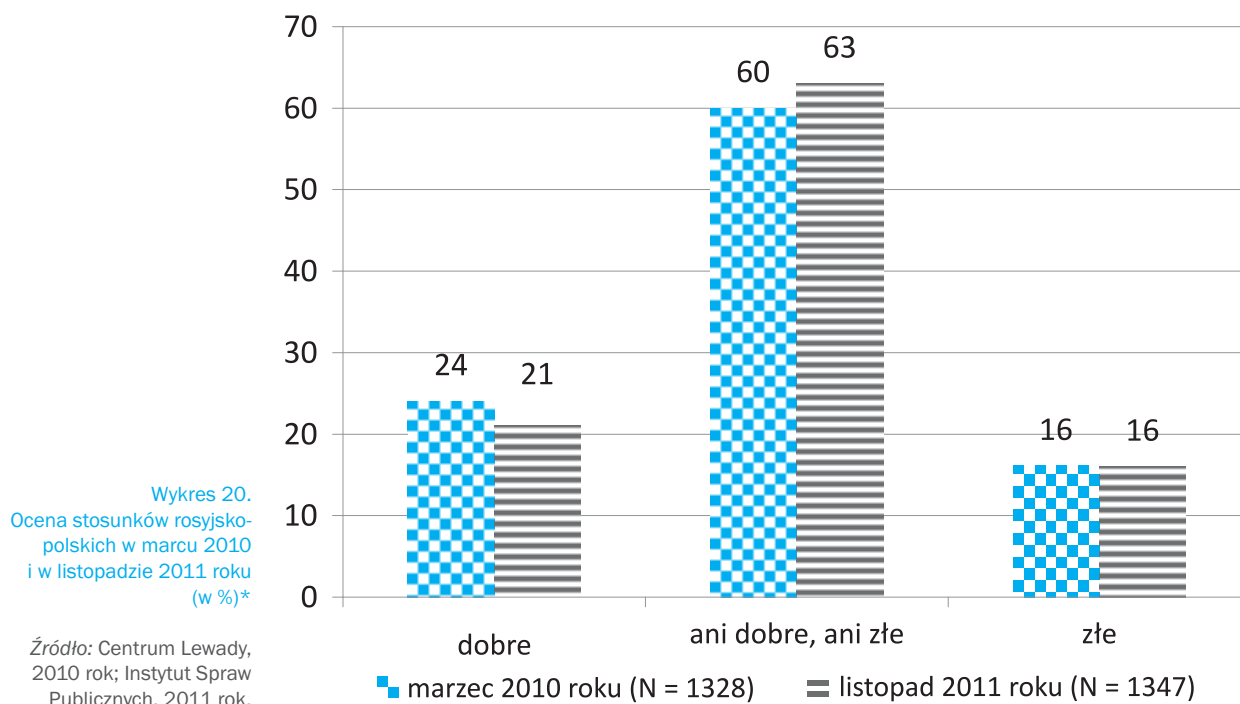
Porównując uzyskane wyniki z rezultatami badania z 2010 roku, można zauważyć, że w ciągu roku dzielącego oba badania sondażowe nie zaszły żadne istotne zmiany. Odsetek osób postrzegających stosunki rosyjsko-polskie jako dobre zmniejszył się w 2011 roku o trzy punkty procentowe, liczba odpowiedzi neutralnych wzrosła o trzy punkty procentowe, z kolei wskaźnik informujący o negatywnej ocenie wzajemnych relacji pozostał bez zmian⁹. Mimo to jedna trzecia badanych twierdzi, że zaszła zmiana na gorsze.

Przewaga odpowiedzi, z których wynika, że stosunki polsko-rosyjskie pogorszyły się w ciągu ostatnich trzech lat, nad odpowiedziami, które świadczą o tym, że w relacjach dwustronnych następuje poprawa, może wynikać po części z tego, w jaki sposób ankietowani oceniają stosunki na linii Warszawa – Moskwa po katastrofie polskiego samolotu w Smoleńsku. Blisko połowa (42%) badanych Rosjan twierdzi, że wypadek lotniczy z 10 kwietnia 2010 roku pogorszył stosunki rosyjsko-polskie, jedna trzecia (33%) nie dostrzega wpływu tej katastrofy na wzajemne relacje, a zaledwie 6% respondentów uważa, że tragiczne wydarzenia w Smo-

⁹ Dane na podstawie wyników badań przeprowadzonych przez Centrum Lewady w 2010 roku.

Prawie połowa badanych Rosjan uważa, że katastrofa smoleńska pogorszyła relacje polsko-rosyjskie

leńsku przyczyniły się do poprawy stosunków polsko-rosyjskich. Warto w tym miejscu przypomnieć, że skojarzenie z wypadkiem lotniczym z 10 kwietnia 2010 roku było stosunkowo najczęściej wymieniane wśród wszystkich innych asocjacji, jakie badani mają z Polską. Wszystko to wskazuje, że katastrofa mocno utkwiała w pamięci Rosjan.



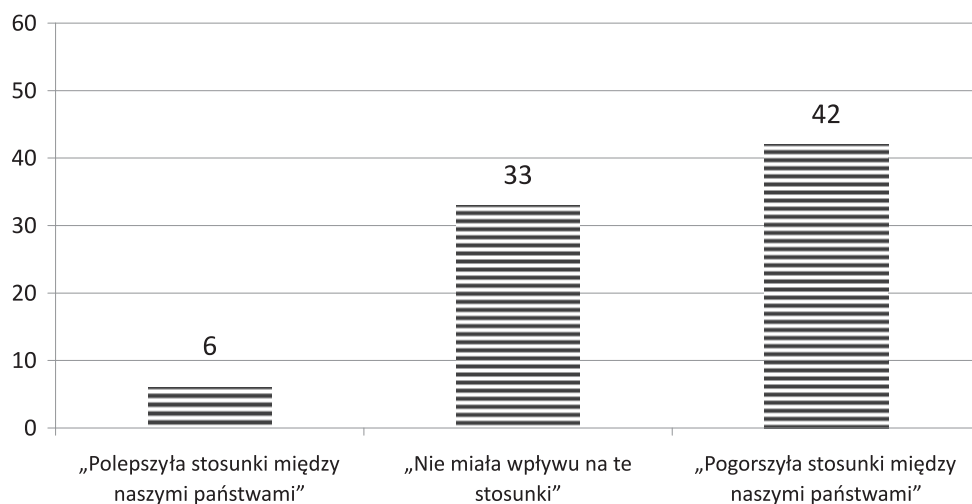
* Dane ujęte na wykresie nie uwzględniają ankietowanych, którzy nie potrafili udzielić odpowiedzi na powyższe pytanie (pominięto w nich odpowiedzi „trudno powiedzieć”).

Katastrofa polskiego samolotu w Smoleńsku była poruszającym wydarzeniem również dla wielu Rosjan. Odpowiadając na pytanie o przeżycia towarzyszące temu wypadkowi w kwietniu 2010 roku, jedna czwarta (24%) ankietowanych wskazywała przerażenie, a 65% – współczucie w związku z tragedią. Zaledwie 7% respondentów odpowiedziało, że katastrofa nie wywołała w nich żadnych specjalnych uczuć¹⁰.

Jednocześnie jeszcze w 2010 roku wiele osób oczekiwało, że katastrofa przyczyni się do poprawy relacji między Rosją a Polską. W kwietniu 2010 roku blisko jedna trzecia (30%) ankietowanych, odpowiadając na pytanie dotyczące wpływu katastrofy na dwustronne stosunki, twierdziła, że tragedia ta może je poprawić i zbliżyć narody polski i rosyjski. Prze-

¹⁰ *Ibidem*.

ciwnego zdania było 19% badanych, z kolei 34% respondentów uznało, że wydarzenia ze Smoleńska nie będą wpływać na współpracę między oboma państwami¹¹.



Wykres 21.
Wpływ katastrofy smoleńskiej na stosunki między Polską i Rosją (w %)

Źródło: Instytut Spraw Publicznych, 2011 rok.

W pierwszą rocznicę katastrofy odpowiedzi badanych Rosjan nie były już tak optymistyczne, o trzynaście punktów procentowych zwiększyła się bowiem liczba odpowiedzi, w których podkreślano pogorszenie się sytuacji w relacjach dwustronnych. Wyraźnie zmniejszyła się także liczba osób liczących na ocieplenie stosunków – taką opinię zadeklarowało 16% badanych¹².

	Kwiecień 2010 roku	Kwiecień 2011 roku
„Pogorszy/pogorszyła i tak już niełatwe stosunki (Polacy będą winić/winią Rosję za to, że ta tragedia nie jest przypadkowa)”	19	32
„Polepszy/polepszyła stosunki między naszymi państwami/ta tragedia szybciej zbliży nasze narody i państwa”	30	16
„Nie ma/nie miała poważnego wpływu i pójdzie wkrótce w zapomnienie”	34	38
„Trudno powiedzieć”	17	14

Tabela 7.
Wpływ katastrofy smoleńskiej na stosunki między Polską i Rosją (w %)

Źródło: Centrum Lewady, 2010 i 2011 rok.

Zdaniem ankietowanych Rosjan, katastrofa smoleńska pogorszyła stosunki między Rosją i Polską. Ochłodzenie się tych relacji było spowo-

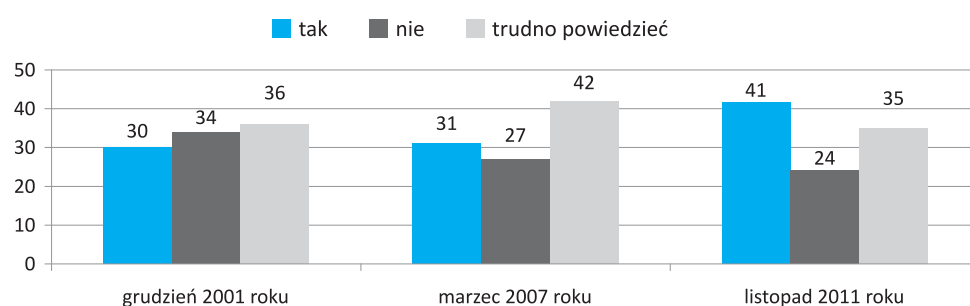
¹¹ *Ibidem*.

¹² Dane na podstawie wyników badań przeprowadzonych przez Centrum Lewady w 2011 roku.

dowane między innymi działaniami niektórych polskich polityków, którzy obwiniali Rosję za katastrofę. Jak wynika z badań, o czym będzie jeszcze mowa, za takie oskarżenia 30% Rosjan ma żal do Polaków.



Katastrofa smoleńska, pozostając jednym z najważniejszych czynników wpływających na obecny stan stosunków polsko-rosyjskich, nie jest jedynym elementem, jaki negatywnie oddziałuje na ich ocenę. Rosjanie cały czas dużą wagę przywiązują do kwestii historycznych i wzajemnych pretensji wynikających ze złożonych relacji z przeszłości. Blisko połowa (41%) ankietyowanych twierdzi, że w dziejach stosunków Polski i Rosji były takie wydarzenia, w związku z którymi Polska powinna się czuć winna wobec Rosji. Przeciwnego zdania jest 24% respondentów.

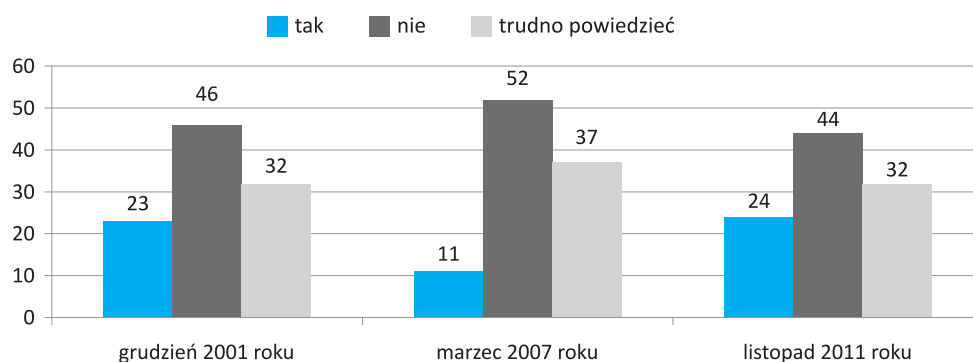


Wykres 22.
„Czy były w historii stosunków Rosji i Polski takie wydarzenia, w związku z którymi Polska powinna się czuć winna wobec Rosji?” (w %)

Źródło: Centrum Lewady, 2001 i 2007 rok; Instytut Spraw Publicznych, 2011 rok.

Odmiennie przedstawia się postrzeżenie winy Rosji w relacjach z Polską. Przeważa opinia, głoszona przez 44% respondentów, według której Rosja nie ma sobie nic do zarzucenia, a jej obywatele nie powinni czuć się winni wobec Polaków. Zasadność pretensji Polski uznaje jedna czwarta (24%) ankietyowanych.

Rosjanie uważają, że Polska ma powody do poczucia winy wobec Rosji, z kolei Rosja nie ma takich powodów wobec Polski



Wykres 23.
„Czy były w historii stosunków Rosji i Polski takie wydarzenia, w związku z którymi Rosja powinna się czuć winna wobec Polski?” (w %)

Źródło: Centrum Lewady, 2001 i 2007 rok; Instytut Spraw Publicznych, 2011 rok.

W ciągu ostatnich dziesięciu lat stosunek ankietowanych Rosjan wobec winy Polski i Rosji w relacjach dwustronnych przechodził pewne przeobrażenia – systematycznie rosła liczba respondentów dostrzegających winę po stronie polskiej. W 2001 roku uważało tak 30% ankietowanych, w 2007 roku – 31%, a w 2011 roku – 41%.

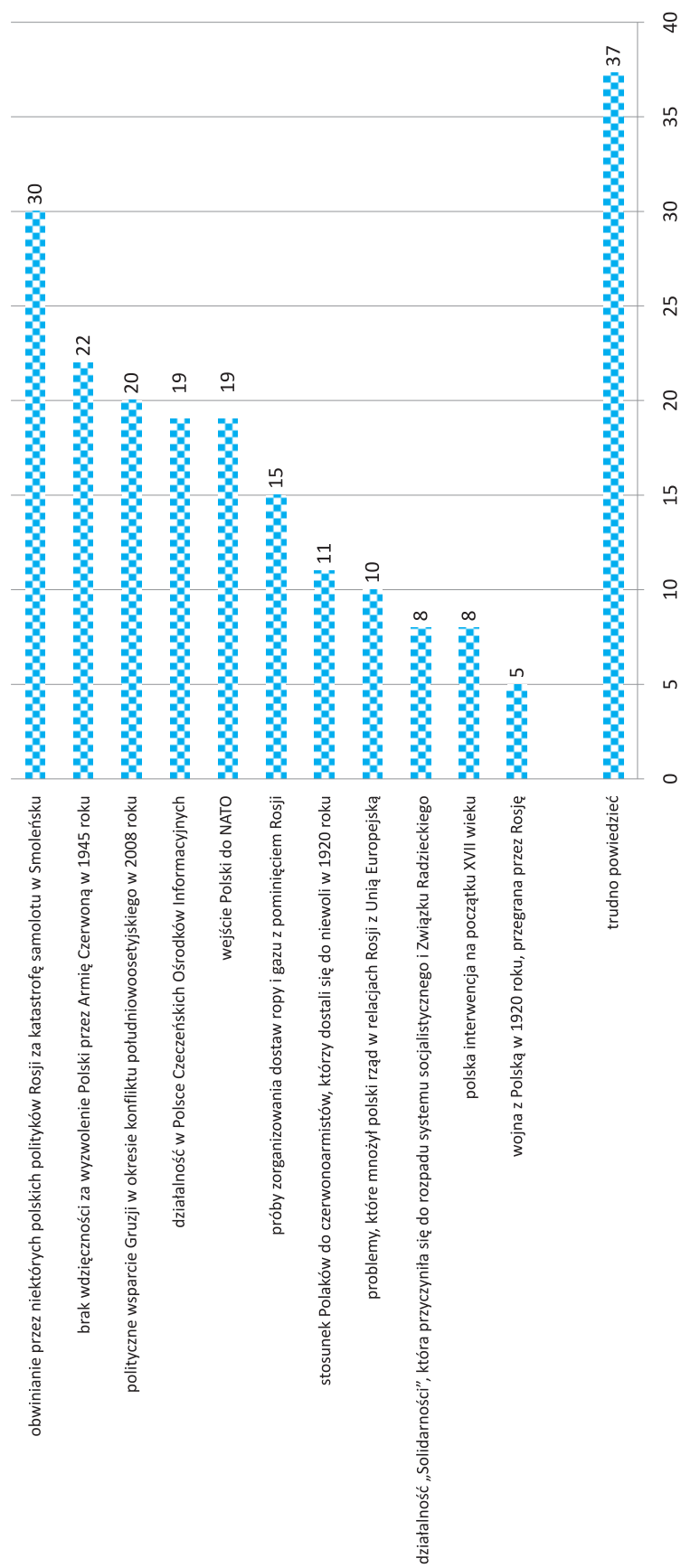
Jednocześnie dość intensywnie zmieniało się podejście badanych do winy Rosjan w stosunku do Polaków. Wydarzenia, za które Rosja powinna czuć się winna wobec Polski, dostrzegają w 2001 roku jedna czwarta (23%) ankietowanych. Odsetek ten zmalał wyraźnie – do 11% w 2007 roku. W 2011 roku wynosił on 24%, wrócił więc do stanu sprzed dziesięciu lat¹³.

Aby lepiej zrozumieć postawę ankietowanych w kwestii stosunków rosyjsko-polskich, warto również przyjrzeć się pretensjom – dotyczącym zarówno bieżącej polityki, jak i wydarzeń historycznych – wysuwanym przez Rosjan wobec Polski i Polaków.

Zapytani o wydarzenia, w związku z którymi Rosja może mieć pretensje do Polski, ankietowani na pierwszym miejscu wskazują opinię wyrażaną przez część polskiego środowiska politycznego, z której wynika, że Rosja jest odpowiedzialna za katastrofę w Smoleńsku (odpowiedzi 30% respondentów). Jedna piąta (22%) badanych uważa za problem brak wdzięczności za wyzwolenie Polski przez Armię Czerwoną. Podobna liczba respondentów ma pretensje za polityczne wspieranie Gruzji w okresie konfliktu o Południową Osetię w 2008 roku (20%), wejście Polski do NATO (19%) i działalność Czecheńskich Ośrodków Informacyjnych (19%)¹⁴. Pretensje w stosunku do Polski dotyczą również prób zorganizowania alternatywnego systemu dostaw gazu i ropy, pomijającego terytorium Rosji – kwestię tę wskazuje 15% respondentów.

13 Dane na podstawie wyników badań przeprowadzonych przez Centrum Lewady w 2001 i 2007 roku.

14 Czecheński Ośrodek Informacyjny założono w Krakowie w 1995 roku, rok później otwarto filię ośrodka w Warszawie. Instytucja została ustanowiona w celu niesienia pomocy humanitarnej ofiarom wojny w Czeczenii oraz przybliżania polskiemu społeczeństwu kultury i historii Czeczenii. Działalność ośrodka była jednak przedmiotem ostrej krytyki ze strony władz rosyjskich, które twierdziły, że instytucja jest zaangażowana między innymi w działalność przestępczą i działalność o charakterze terrorystycznym.



* Wartości nie sumują się do 100%, respondenci mogli bowiem wybrać kilka odpowiedzi.

Wykres 24.
Pretensje Rosjan wobec
Polski (w %)

Źródło: Instytut Spraw
Publicznych, 2011 rok.

Z odpowiedzi ankietowanych wynika, że pretensje Rosjan wiążą się w znacznej mierze z wydarzeniami z ostatnich dwudziestu lat, a więc z okresem już po upadku bloku państw komunistycznych i rozpadzie Związku Radzieckiego. Wydarzenia historyczne mają dla rosyjskich respondentów relatywnie mniejsze znaczenie (wyjątkiem pozostaje wyzwolenie Polski w 1945 roku przez żołnierzy Armii Czerwonej). Sytuacje z dalszej przeszłości są przywoływane rzadziej. Jeden na dziesięciu (11%) respondentów ma pretensje o stosunek Polaków do czerwonarmistów, którzy dostali się do niewoli w 1920 roku. Za ledwie 8% ankietowanych wypomina Polsce interwencję z XVII wieku, zakończoną wprowadzeniem na carski tron Dymitra Samozwańca (mimo częstego przywoływania tych wydarzeń przez władze rosyjskie w ostatnich latach), a 5% – wojnę polsko-bolszewicką zakończoną porażką Rosjan. Niewielu (8%) jest również badanych mających pretensje do Polski za działalność „Solidarności” i jej wkład w rozpad systemu socjalistycznego oraz Związku Radzieckiego.

Główne pretensje rosyjskich respondentów wobec Polski pozostają od lat takie same

go. Interesujące jest tak rzadkie wymienianie tego ostatniego argumentu, gdyż można by się spodziewać, że właśnie to najbardziej doskwiera Rosjanom.

Jak wynika z wcześniejszych badań sondażowych¹⁵, główne pretensje rosyjskich respondentów wobec Polski pozostają od lat takie same: brak wdzięczności za wyzwolenie polski spod panowania Trzeciej Rzeszy, przystąpienie Polski do NATO, próby uruchomienia alternatywnego systemu transportu ropy i gazu oraz działalność Czecheńskich Ośrodków Informacyjnych. Pojawiają się również nowe kwestie, które stanowią zarzewie sytuacji konfliktowych – tragedia w Smoleńsku i wojna w Gruzji, ze względu na piętrzące się wokół tych wydarzeń kontrowersje, bardzo szybko znalazły miejsce w kręgu zdarzeń wywołujących największe pretensje respondentów.

¹⁵ Dane na podstawie wyników badań przeprowadzonych przez Centrum Lewady w 2001 i 2007 roku.

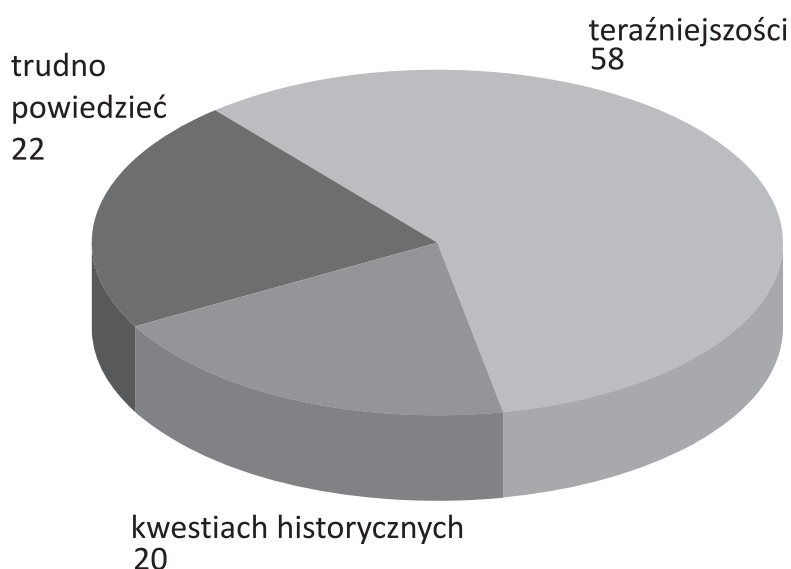
	Grudzień 2003 roku	Marzec 2007 roku
Polska interwencja na początku XVII wieku	7	9
Wojna z Polską w 1920 roku, przegrana przez Rosję	7	6
Stosunek Polaków do czerwonoarmistów, którzy dostali się do niewoli w 1920 roku	11	7
Brak wdzięczności za wyzwolenie Polski przez Armię Czerwoną w 1945 roku	21	29
Działalność „Solidarności”, która przyczyniła się do rozpadu systemu socjalistycznego i Związku Radzieckiego	7	8
Działalność polskiego papieża Jana Pawła II	2	2
Działalność w Polsce Czecheńskich Ośrodków Informacyjnych	22	14
Wejście Polski do NATO	14	20
Zgłoszone przez Polskę weto dotyczące rozpoczęcia rozmów w sprawie nowej umowy między Rosją i Unią Europejską	–	17
Próby zorganizowania dostaw ropy i gazu z pominięciem Rosji	–	17
Trudno powiedzieć	43	43

Tabela 8.
Pretensje Rosjan wobec Polski w 2003 i 2007 roku (w%)

Źródło: Centrum Lewady, 2003 i 2007 rok.

Niezależnie od silnego wpływu historii na ocenę stosunków polsko-rosyjskich, Rosjanie uważają, że podstawą ich rozwoju powinny być wydarzenia współczesne, terażniejszość – opowiada się za tym 58% rosyjskich respondentów. Wydarzenia historyczne pozostają kluczowe dla 20% badanych.

Zdaniem większości Rosjan, relacje polsko-rosyjskie powinny koncentrować się na terażniejszości, nie zaś na przeszłości



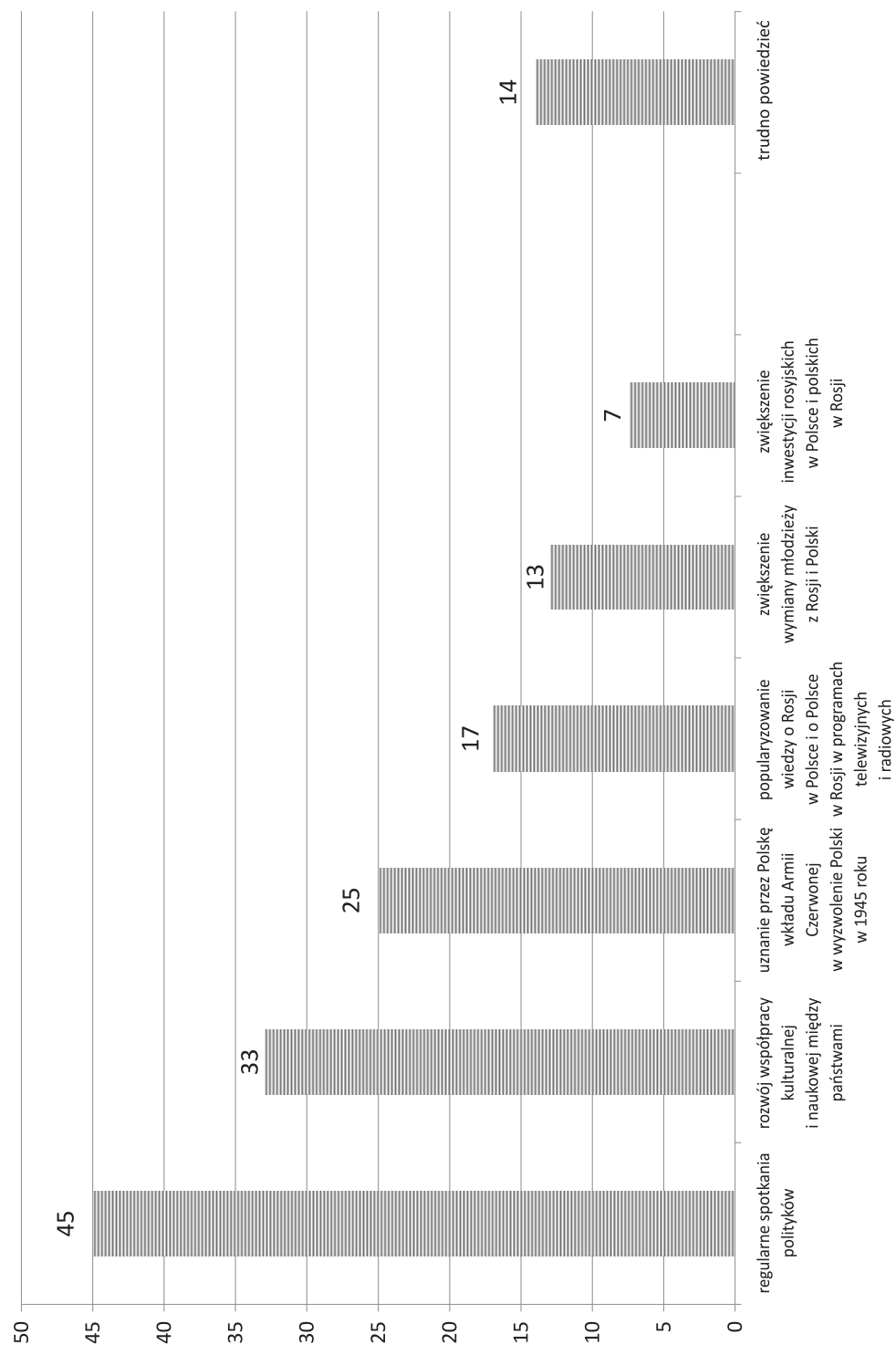
Wykres 25.
„Relacje polsko-rosyjskie powinny się koncentrować na...” (w %)

Źródło: Instytut Spraw Publicznych, 2011 rok.

Opinie ankietowanych – sugerujące, że stosunki między Polską i Rosją pogorszyły się w ciągu ostatnich trzech lat, Polska zaś powinna czuć się z wielu powodów winna wobec Rosji – zachęcają do dyskusji nad działa-

niami, jakie powinny być podjęte w celu naprawy tych relacji. Zdaniem blisko połowy (45%) ankietowanych Rosjan, poprawa stosunków zależy przede wszystkim od regularnych spotkań rosyjskich i polskich polityków oraz wspólnego omawiania spraw ważnych dla obu narodów. Pozytywny wpływ miałyby również rozwój współpracy kulturalnej i naukowej między państwami – metodę tę popiera 33% badanych. Ankietowani Rosjanie (25%) oczekują również uznania przez Polskę i Polaków istotnej roli Armii Czerwonej w wyzwoleniu Polski w 1945 roku, mają bowiem pretensje, że Polacy traktują Armię Czerwoną nie jak siłę, która wyzwoliła Polskę podczas drugiej wojny światowej, ale jak wroga bezprawnie okupującego kraj. Sugerując się opiniami rosyjskich respondentów, można uznać, że na poprawę stosunków nie wpływa rozwój dwustronnej współpracy gospodarczej. Jedynie 7% ankietowanych dostrzega, że jedną z form pogłębiania stosunków może być zwiększenie inwestycji rosyjskich w Polsce i polskich w Rosji.

Zestawienie pretensji ankietowanych z oczekiwanymi przez nich działaniami, które mają na celu polepszenie dwustronnych relacji, pokazuje, że znalezienie recepty na poprawę stosunków polsko-rosyjskich może stanowić wyzwanie. Z jednej strony, widać wyraźnie, że niektóre zarzuty wysuwane wobec Polski to – z punktu widzenia Warszawy – sprawy kluczowe dla polskiej racji stanu i pozycji państwa na arenie międzynarodowej. Z drugiej jednak strony, rozwiązania proponowane przez respondentów nie przyczynią się raczej do wyeliminowania źródła problemów. Procesu poprawy stosunków nie ułatwia również sposób postrzegania winy we wzajemnych relacjach, tym bardziej że przez lata następuje systematyczny wzrost liczby Rosjan, których odpowiedzi świadczą o tym, że Polska powinna czuć się winna wobec Rosji w związku z niektórymi wydarzeniami z przeszłości. Jednocześnie ankietowani pozostają zdecydowanie mniej krytycznym w stosunku do win własnego państwa wobec Polski.



Wykres 26.
„Jak poprawić stosunki polsko-rosyjskie?” (w %)

Źródło: Instytut Spraw Publicznych, 2011 rok.

* Wartości nie sumują się do 100%, respondenci mogli bowiem wybrać kilka odpowiedzi.



Analizowane w niniejszym raporcie badania Instytutu Spraw Publicznych pokazują wyjątkowo pozytywny obraz Niemiec i Niemców oraz relacji rosyjsko-niemieckich, jaki mają Rosjanie. Na tym tle Polska i Polacy oraz relacje Moskwy z Warszawą wypadają wyraźnie gorzej. Nie są to jednak dwa przeciwstawne bieguny, Polska i Polacy nie są bowiem oceniani przez Rosjan negatywnie. Ich podejście można określić jako neutralne z pewną dozą sympatii. Rosjanie akceptują Polaków w wielu rolach społecznych i mają z Polską (a przede wszystkim z Polakami) na ogół pozytywne skojarzenia i opinie. Dla poprawy wizerunku Polski kluczowe wydają się więc bardziej intensywne osobiste kontakty Polaków i Rosjan i częstsze wzajemne odwiedziny (które utrudnia między innymi obowiązujący po obu stronach reżim wizowy).

Rosjanie nie przypisują Polsce także roli blokującego w relacjach Rosji z partnerami trzecimi – Unią Europejską, Stanami Zjednoczonymi czy państwami obszaru postsowieckiego. Może to wynikać z ich oceny bieżącej sytuacji, odmiennej od tej, z którą mieliśmy do czynienia przed kilku laty, kiedy Warszawa wyrażała sprzeciw wobec rosyjskich działań podczas konfliktu z Gruzją lub zawetowała rozpoczęcie negocjacji w sprawie nowej umowy między Brukselą a Moskwą ze względu na rosyjskie embargo na polską żywność, wcześniej zaś aktywnie i skutecznie wspierała pomarańczową rewolucję na Ukrainie. Ten pozytywny (dla rosyjskiej oceny relacji z Polską) wynik może jednak osłabiać panujące wśród większości Rosjan przekonanie o stosunkowo niewielkiej roli, jaką Polska odgrywa w polityce międzynarodowej.

Nadal jednak Rosjanie widzą wiele problemów w relacjach z Polską i Polakami, które dotyczą między innymi wspólnej historii. Mimo to nie chcą, aby stosunki z Polską były budowane na trudnej przeszłości. Ich zdaniem, podstawą tworzenia wzajemnych kontaktów powinna być teraźniejszość. To bardzo wyraźna wskazówka co do tego, jak kształtować politykę wobec Rosji w najbliższym czasie. O historii w relacjach z Rosją należy pamiętać, ale nie powinna ona zdominować agendy stosunków polsko-rosyjskich. Nie znaczy to oczywiście, że Polacy powinni przestać

się dopominać o właściwe przedstawianie polsko-rosyjskiej historii, gdyż – jak pokazują wyniki badań – diametralnie różny jej obraz od polskiego postrzegania nadal jest dominujący w rosyjskim społeczeństwie. Warto w tym zakresie podjąć intensywny dialog na temat treści podręczników szkolnych (omawiane badania Instytutu Spraw Publicznych pokazują bowiem, że dla większości Rosjan właśnie szkoła pozostaje głównym źródłem wiedzy o Polsce).

Wyniki badań pozwalają także postawić tezę, że w coraz większym stopniu Polska jest traktowana przez Rosjan jako część Zachodu, a Warszawa leży – nie tylko geograficznie – bliżej Berlina niż Moskwy. Wnioski te pozwalają wysnuć kilka dalszych refleksji, dotyczących nie tylko relacji na linii Warszawa – Moskwa, ale także trójstronnych: polsko-niemiecko-rosyjskich.

Przede wszystkim, wyniki omawianych badań powinny stać się punktem wyjścia kreowania nowej polityki władz polskich wobec Rosji – i to nie tylko wobec rządzących, lecz także wobec społeczeństwa rosyjskiego. Należy mu pokazywać Polskę jako nowoczesny, demokratyczny kraj, przyjazny i interesujący dla Rosjan. Wnioski mogą być także inspiracją dla działań polskich środowisk pozarządowych, które chcą współpracować z Rosjanami. Celem tych wszystkich działań powinno być poprawianie wizerunku współczesnej Polski i Polaków w oczach Rosjan.

Aby móc sformułować obiektywną ocenę, czy tak się rzeczywiście dzieje, byłyby potrzebne badania postawy Rosjan wobec Polski i Niemiec przeprowadzane systematycznie, z częstotliwością na przykład co dwa lata. Takie badania porównawcze pomogłyby lepiej rozumieć i ocenić postrzeganie Polski i Polaków przez Rosjan, wiele wniosków można bowiem sformułować bardziej precyzyjnie, mając stały punkt odniesienia – w tym wypadku Niemcy. Również dla osób zajmujących się w Niemczech tematyką rosyjską takie badania porównawcze z pewnością byłyby ciekawe, gdyż zapewniałyby informacje nie tylko o postrzeganiu ich kraju i społeczeństwa przez Rosjan, ale także o tym, jak Rosjanie widzą Polskę, która dla Niemiec jest ważnym partnerem we współkształtowaniu polityki Unii Europejskiej wobec Europy Wschodniej.

Prowadzone systematycznie badania byłyby przydatne również do lepszego zrozumienia zmian, jakie dokonują się w samej Rosji. Dostarczają bowiem nie tylko interesujących informacji dotyczących postrzegania przez Rosjan dwóch dużych krajów i społeczeństw europejskich,

ale także bardzo dużo mówią o sytuacji w samej Rosji. Przez badanie postrzegania innych można przecież lepiej zauważyć procesy, jakie zachodzą w rosyjskim społeczeństwie. W badaniach, które były podstawą niniejszej publikacji, społeczeństwo rosyjskie ukazuje się w pozytywnym świetle jako stosunkowo otwarte na innych, rozumiejące kłopoty występujące w swoim kraju i mające świadomość, że istnieją państwa, w których system polityczny i gospodarczy jest lepiej skonstruowany niż u nich.

Warto wreszcie przeprowadzić analogiczne badanie dotyczące tego, jak Polacy i Niemcy widzą i oceniają Rosję i Rosjan. Pozwoliłoby to zwerfikować tezy o polskiej rusofobii czy niemieckiej rusofilii, które często pojawiają się w publicystyce czy wypowiedziach polityków. Badanie takie byłoby zatem istotnym elementem kształtowania polskiej dyplomacji publicznej i promocji pozytywnego wizerunku Polski w świecie. Systematyczne prowadzenie takich badań pozwoliłoby także uchwycić ewolucję stosunku Polaków i Niemców do Rosji i Rosjan.

Postrzeganie Polski jako kraju cywilizacyjnie bliższego Niemcom niż Rosji, przy jednoczesnych bardzo dobrych ocenach Rosjan dla Niemiec, stawia również pytanie o szanse, jakie dla Polski niosą jej bliskie stosunki z Niemcami. Silniejsza i zauważana przez Rosję pozycja Polski w Unii Europejskiej oraz dobre, konstruktywne i intensywne relacje na linii Warszawa – Berlin już teraz sprawiają, że Moskwa nie może, choć czasami próbuje, pomijać polskiej polityki europejskiej w swoich kontaktach z Unią Europejską lub prowadzić wobec Polski działania niezależne od kontaktów z całą Wspólnotą. Niemcy pozostaną oczywiście dla Rosji nadal partnerem najważniejszym, a powiązania gospodarcze obu państw będą tę współpracę wzmacniać. Wiele zależy tutaj od postawy rządu w Berlinie, który powinien w relacjach z Kremlm jak najczęściej podkreślać znaczenie Polski i wspólny głos całej Unii Europejskiej w kontaktach z Moskwą.

Częściowo dzieje się to w ramach spotkań trzech ministrów spraw zagranicznych, którzy rozpoczęli prowadzenie, jak zapowiadają, regularnych dyskusji na tematy bieżącej polityki (ostatni raz w Berlinie w marcu 2012 roku). Format spotkań pozwala porozumieć się Niemcom i Polsce, postrzeganych w przeszłości jako „dwa bieguny w unijnej polityce wobec Rosji”, w kluczowych kwestiach i przedyskutować je z rosyjskim partnerem. Ma to ułatwić ustalanie polityki Unii Europejskiej wobec Ro-

sji, rozwiewać polskie obawy, że Berlin i Moskwa dogadują się ponad głowami Warszawy, oraz pozwalać Rosji zapoznać się z głosem europejskim w mniej formalnym, węższym gronie. Niebagatelne znaczenie – co pokazują wyniki badań – może mieć rozmowa Polaków i Rosjan na nadal trudne dla nich tematy w obecności i przy wsparciu Niemiec. Dobra opinia, jaką Niemcy cieszą się w Rosji, oraz zaufanie, jakim darzą ich obecnie Polacy, stanowi potencjał, który warto wykorzystać. Istotne jest jednak, aby niemieckie wsparcie nie zostało zinterpretowane jako mieszanie się Berlina w bilateralne sprawy partnerów. Wprost przeciwnie – jego uczestnictwo może bowiem przynieść korzyści i na obecnym etapie zaufania oraz pragmatycznej współpracy powinno być postrzegane pozytywnie.

Z tych powodów, niezależnie od formatu trójstronnego, warto byłoby również pogłębić współpracę polsko-niemiecką w kształtowaniu polityki Unii Europejskiej wobec Rosji. Na szczeblu rządowym ta współpraca rozwija się coraz lepiej, ale na poziomie pozarządowym można by ją znacznie zintensyfikować. W obu wypadkach tematami, które warto podjąć, są relacje Unia – Rosja – kraje Partnerstwa Wschodniego czy polityka energetyczna. Kluczowe jest jednak, aby stanowisko Polski i Niemiec było tak często, jak to tylko możliwe, uzgadniane, tak by oba kraje przemawiały do Rosji jednym głosem. Oba rządy zapewniają, że tak się dzieje i że kontakty zarówno robocze, jak i na najwyższym szczeblu funkcjonują dobrze. Dla poprawy wzajemnego wizerunku istotne jest, aby częściej podkreślać to publicznie – i w Warszawie, i (a nawet przede wszystkim) w Berlinie.

Tematem trudnym, ale przyszłościowym, jest współpraca polsko-rosyjska w zakresie Partnerstwa Wschodniego. Z perspektywy całego obszaru postsowieckiego wydaje się zaskakujące, że dotychczasowa działalność Polski, skierowana na zbliżanie tego obszaru do Unii Europejskiej, nie wywołuje negatywnych reakcji w oczach rosyjskiej opinii publicznej. Mimo strategii Władimira Putina, służącej wzmocnieniu Unii Euroazjatyckiej, większość Rosjan nie interpretuje polityki Polski i Unii Europejskiej negatywnie. Stwarza to szansę wypracowania takiej unijnej polityki wschodniej, która nie rezygnując z ambitnego celu „europeizacji” państw objętych programem Partnerstwa Wschodniego, nie będzie Rosjan antagonizowała. Nie należy jednak zapominać, że poglądy zaprezentowane w tym badaniu są oceną szeroko pojętej opinii publicznej. Można przypuszczać, że rosyjskie elity w tej kwestii są bardziej sceptyczne od ogółu Rosjan. Tym bardziej warto proponować im dialog.

Właśnie słowo „dialog” pozostaje kluczowym hasłem, jakie podsumowuje wyniki badań omawianych w niniejszej publikacji. Dialog – prowadzący do lepszego poznania się i wyjaśniania nadal ciężących kwestii – jest zadaniem stojącym w najbliższym czasie przed wszystkimi podmiotami, które kształtują relacje polsko-rosyjskie, niemiecko-rosyjskie i trójstronne.



Grzegorz Gromadzki – ekspert do spraw wschodnich. Studiował historię na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, w Mediolanie i w Kraju Saary w Niemczech. Pełnił funkcję dyrektora programu współpracy międzynarodowej w Fundacji im. Stefana Batorego. Pracował jako dziennikarz działu zagranicznego w „Gazecie Wyborczej” (korespondent na Białorusi, Litwie i Ukrainie) i jako starszy analityk w Ośrodku Studiów Wschodnich. Specjalizuje się w następujących zagadnieniach: relacje Unii Europejskiej z sąsiadami (państwa Partnerstwa Wschodniego i Rosja), instytucje Unii Europejskiej, kwestie energetyczne, wymiar sprawiedliwości i sprawy wewnętrzne Unii Europejskiej.

Jacek Kucharczyk – prezes zarządu Instytutu Spraw Publicznych. Doktor nauk humanistycznych w Instytucie Socjologii i Filozofii Polskiej Akademii Nauk. W 1991 roku uzyskał tytuł Master of Arts in Philosophy na University of Kent w Canterbury (Wielka Brytania). Stypendysta Pew Fellowship w nowojorskiej New School for Social Research. Jeden z założycieli i były przewodniczący Rady Dyrektorów Policy Association for an Open Society (PASOS), członek Rady Dyrektorów European Partnership for Democracy w Brukseli. Członek rady Think Tank Fund przy Open Society Institute. Specjalizuje się w następujących zagadnieniach: polityka zagraniczna i europejska, stosunki transatlantyckie, promocja demokracji, populizm, przeciwdziałanie korupcji, *good governance*.

Agnieszka Łada – kierownik Programu Europejskiego i starszy analityk Instytutu Spraw Publicznych. Doktor nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce Uniwersytetu Warszawskiego. Studiowała nauki polityczne w Warszawie i Berlinie oraz psychologię organizacji w Dortmundzie. *Visiting fellow* w European Policy Centre w Brukseli (2011), *visiting research fellow* na University of Sussex (2012), przewodnicząca Rady Dyrektorów Policy Association for an Open Society (PASOS), członek Rady Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży i Grupy Kopernika. Specjalizuje się w następujących zagadnieniach: instytucje Unii Europejskiej, zwłasz-

cza Parlament Europejski i prezydencja w Radzie Unii Europejskiej, Niemcy i stosunki polsko-niemieckie, polska polityka zagraniczna i europejska, postrzeganie Polaków za granicą i obcokrajowców w Polsce.

Cornelius Ochmann – ekspert do spraw Europy Wschodniej Fundacji Bertelsmanna. Studiował nauki polityczne, historię Europy Wschodniej i slawistykę na uniwersytecie w Moguncji. *Research fellow* w Instytucie Europejskim Rosyjskiej Akademii Nauk (1992), *research fellow* w Instytucie Nauk Politycznych uniwersytetu w Moguncji (1993–1994), *visiting fellow* w Instytucie Nauk Politycznych Uniwersytetu Hebrajskiego w Jerozolimie (1999), *visiting professor* w Wolnym Rosyjsko-Niemieckim Instytucie Dziennikarstwa na Państwowym Uniwersytecie Moskiewskim. Specjalizuje się w następujących zagadnieniach: procesy transformacji w Europie Środkowej i Wschodniej, ze szczególnym uwzględnieniem Polski i Rosji.

Yuriy Taran – doktorant Szkoły Nauk Społecznych przy Instytucie Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk. Studiował nauki polityczne w Akademii Kijowsko-Mohylańskiej na Ukrainie. Specjalizuje się w następujących zagadnieniach: kształcenie tożsamości narodowej na Ukrainie i krajach postradzieckich, wpływ procesów transformacyjnych w krajach postkomunistycznych na ekonomiczne i polityczne aspiracje obywateli, metodologia badań i analiza porównawcza danych statystycznych.

Łukasz Wenerski – analityk i koordynator projektów w Programie Europejskim Instytutu Spraw Publicznych. Absolwent Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (licencjat stosunków międzynarodowych, licencjat europeistyki) oraz Centrum Europejskiego Uniwersytetu Warszawskiego (magister europeistyki). Specjalizuje się w następujących zagadnieniach: polityka wschodnia Unii Europejskiej, Rosja, Partnerstwo Wschodnie, polska polityka zagraniczna i europejska.

Niniejsza publikacja przedstawia wyniki badania sondażowego przeprowadzonego na reprezentatywnej grupie Rosjan, których celem było poznanie obrazu Polski i Polaków oraz Niemiec i Niemców w rosyjskim społeczeństwie. Zestawienie opinii dotyczących dwóch narodów, z którymi łączą Rosję relacje o różnej intensywności, pozwala dokonać interesujących porównań, ale także zweryfikować niektóre tezy o postrzeganiu w Rosji obu krajach. Jednocześnie rola Warszawy i Berlina w kształtowaniu polityki Unii Europejskiej wobec Rosji zachęca do pytania o podobieństwa i różnice między ich postrzeganiem przez rosyjską opinię publiczną. Odpowiedzi na te pytania stają się szczególnie interesujące także w wymiarze coraz częstszych relacji trójstronnych – w formie spotkań ministrów spraw zagranicznych czy podczas współpracy ekspertów z trzech krajów.

O ISP: Fundacja Instytut Spraw Publicznych (ISP) jest jednym z wiodących polskich think tanków, niezależnym ośrodkiem badawczo-analitycznym. ISP powstał w 1995 roku. Poprzez prowadzenie badań, ekspertyz i rekomendacji dotyczących podstawowych kwestii życia publicznego Instytut służy obywatelowi, społeczeństwu i państwu. ISP współpracuje z ekspertami i badaczami z polskich i zagranicznych ośrodków naukowych. Wyniki projektów badawczych prezentowane są na konferencjach i seminariach oraz publikowane w formie książek, raportów, komunikatów i rozpowszechniane wśród posłów i senatorów, członków rządu i administracji, w środowiskach akademickich, a także wśród dziennikarzy i działaczy organizacji pozarządowych.

FUNDACJA WSPÓŁPRACY POLSKO-NIEMIECKIEJ wspiera dobre relacje między Polakami i Niemcami. Przez 20 lat istnienia FWPN dofinansowała ponad 10 tysięcy bilateralnych projektów współtworząc tym samym fundamenty porozumienia polsko-niemieckiego. Głównym zadaniem Fundacji jest wspieranie wartościowych inicjatyw polsko-niemieckich. FWPN wspomaga w szczególności: partnerstwa między instytucjami, projekty o charakterze edukacyjnym poszerzające wiedzę o Polsce i Niemczech oraz promujące języki polski i niemiecki, współpracę naukową, a także projekty artystyczne i literackie.

Fundacja jest także inicjatorem i realizatorem projektów – m.in. podróży studyjnych, programów stypendialnych, publikacji, debat. Zarówno poprzez dotacje jak i poprzez projekty przez nią inicjowane, FWPN pragnie inspirująco oddziaływać na relacje polsko-niemieckie.